

Ministerie van Buitenlandse Zaken

Beleidsnotitie 2022

Doen waar Nederland goed in is

Strategie voor Buitenlandse Handel
& Ontwikkelingssamenwerking

Samenvatting: doen waar Nederland goed in is

De wereld staat voor grote uitdagingen. De COVID-19 pandemie heeft veel van de vooruitgang die afgelopen decennia in de ontwikkelingssamenwerking is geboekt onder druk gezet. Het is ook een cruciale periode voor het klimaat: dit decennium is waarschijnlijk het laatste waarin de opwarming van de aarde nog tot anderhalve graad beperkt kan worden. Voor het eerst in lange tijd constateerde de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties afgelopen jaar dat er geen vooruitgang was geboekt op het behalen van de Duurzame Ontwikkelingsdoelen (SDG's). Ook op handelsgebied liggen er uitdagingen. De economische opkomst van autoritaire staten maakt duidelijk dat welvaart en open, democratische samenlevingen niet vanzelfsprekend samengaan. Ongewenste strategische afhankelijkheden, bijvoorbeeld van gas of grondstoffen, maken Europa geopolitiek kwetsbaar.

Het kabinet ziet deze uitdagingen en kiest ervoor om deze met realistisch optimisme tegemoet te treden. Op het gebied van ontwikkelingssamenwerking is Nederland internationaal een belangrijke speler. Nederlandse inzet kan een betekenisvol verschil maken voor mensen in ontwikkelingslanden. Op strategisch handelsgebied trekt ons land in Europees verband op voor een open en eerlijk handelsstelsel. Het kabinet hecht hier grote waarde aan, omdat de Nederlandse welvaart voor een belangrijk deel buiten de landsgrenzen wordt verdiend. De export van goederen en diensten levert Nederland 2,5 miljoen voltijdbanen op, meer dan 30% van de totale werkgelegenheid in ons land. Het internationaal opererende bedrijfsleven is cruciaal voor

de Nederlandse welvaart, en het kabinet spant zich in om dit internationale verdienvermogen verder te versterken. Dat gaat hand in hand met investeren in stabiliteit en het bevorderen van kansengelijkheid wereldwijd. Armoedebestrijding vergroot de welvaart van ontwikkelingslanden en draagt zo bij aan het tegengaan van radicalisering en irreguliere migratie. Stabiliteit en economische groei in ontwikkelingslanden zijn belangrijk voor die landen, en in Nederlands belang.

Als ontwikkelingslanden handelspartners worden is dat in het voordeel van zowel die landen, als van het Nederlandse bedrijfsleven. Op dat gebied liggen nog veel kansen. Het kabinet wil die kansen pakken, samen met kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven. Vooral

op het gebied van duurzaamheid en digitalisering zijn er veel mogelijkheden. Deze transitie zullen grote invloed hebben op de economie van overmorgen. Het kabinet legt bij zijn inzet de nadruk op regio's en thema's waar Nederlandse kennis en kunde echt een verschil kunnen maken.

In deze nota zet het kabinet zijn inzet op het gebied van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking uiteen. Dit is een nadere uitwerking van het coalitieakkoord, en zal de komende jaren aangevuld worden met gerichte strategieën. Het doel daarvan is om een grotere samenhang en focus in het BHOS-beleid aan te brengen. Het kabinet kiest nadrukkelijk voor onderwerpen met een grote strategische waarde voor Nederland. De strategieën die nog met de Kamer gedeeld zullen worden zijn: een internationale klimaatstrategie¹, een internationale gezondheidsstrategie², een grondstoffenstrategie en een multilateralisme- en mensenrechtennota.

Meer focus in Buitenlandse Handel

De economische verhoudingen in de wereld zijn aan het schuiven. Dit is niet los te zien van geopolitieke spanningen. De inzet van het kabinet is 'open waar het kan, beschermen waar het moet'. Het kabinet stimuleert internationale handel en ondersteunt het Nederlandse bedrijfsleven wereldwijd, en heeft daarbij oog voor het beschermen van vitale belangen. Daarbij staan thema's als economische weerbaarheid, een gelijk speelveld en het afbouwen van ongewenste strategische afhankelijkheden van landen als China en Rusland centraal, zoals de Kamer heeft gevraagd.³ Ook hier zijn duurzaamheid en digitalisering leidend. Het kabinet heeft daarnaast extra oog voor het midden en kleinbedrijf (MKB), startups en scale-ups, en vrouwelijke ondernemers.

Ook brengt het kabinet meer focus aan in het Nederlandse handelsbeleid door het aantal prioritaire markten voor economische diplomatie terug te brengen naar 25. In deze landen gaat het kabinet een zichtbaarder verschil maken voor het Nederlandse bedrijfsleven. Bovendien wordt de Nederlandse

inzet duurzamer en toekomstgerichter. Zo gaat het kabinet exportkredieten voor fossiele energieprojecten in internationaal verband uitfasen en het handelsinstrumentarium vergroenen.⁴ Ook steunt het kabinet bedrijven die zich willen inzetten voor de duurzaamheids- en digitaliseringstransitie. Het postennetwerk, de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) en alle handelsinstrumenten staan ten dienste van bedrijven die met innovatieve oplossingen kunnen bijdragen aan deze transitie. Het kabinet is ervan overtuigd dat publieke en private partijen elkaar hierbij nodig hebben, en elkaar ook versterken. Dat is de hoofdgedachte achter de Nederlandse inzet op publiek-private samenwerking (PPS). Het kabinet gaat deze samenwerkingsverbanden centraal stellen in het Nederlandse export- en innovatiebeleid, die de komende jaren sterker aan elkaar verbonden worden. De Nederlandse economische diplomatie gaat zich nog actiever toeleggen op het koppelen van bedrijven aan internationale kansen.

Met nieuwe accenten in het Nederlandse handelsbeleid

- Legt het kabinet grotere focus op een kleiner aantal markten, om zo met dezelfde middelen meer resultaat te halen.
- Draagt het handelsinstrumentarium in grotere mate bij aan duurzaamheid en digitalisering.
- Wordt economische weerbaarheid meer bevorderd, en ondernemers beter beschermd tegen oneerlijke concurrentie.
- Streeft Nederland in EU-verband naar hoge standaarden in handelsakkoorden, en zorgt het voor Europese en nationale IMVO-wetgeving.

¹ Motie Amhaouch en Klink over handelsrelatie Nederland en Afrika (Kamerstuk II 2021/22, 34 952, nr. 168) en motie Hammelburg over consultaties Afrikastrategie (Kamerstuk II 2021/22, 34952, nr. 165).

² Motie Kuik over een Nederlandse Global Health Strategie (Kamerstuk II 2020/21, 35 570, nr. 22).

³ Motie Brekelmans over afbouwen strategische afhankelijkheden (Kamerstuk II 2020/21, 21 501-02, nr. 2383).

⁴ Motie Hammelburg en Van der Lee over vergroenen handelsinstrumentarium (Kamerstuk II 2021/22, 35 925, nr. 27) en Motie Heijnen over klimaatafspraken Glasgow (Kamerstuk II 2021/22, 26 485, nr. 387).

Meer focus en extra investeren in Ontwikkelingssamenwerking

De hoofdoelen van het Nederlandse OS-beleid zijn: het aanpakken van de grondoorzaken van armoede, terreur, irreguliere migratie en klimaatverandering, en het bereiken van de duurzame ontwikkelingsdoelen van de Verenigde Naties (SDG's). Nederland zet hierop in omdat dit goed is voor de stabiliteit en welvaart in de wereld, wat uiteindelijk ook weer in het belang is van ons land. Het kabinet investeert daarom extra in ontwikkelingssamenwerking (ODA), met speciale aandacht voor een kleiner aantal urgente thema's waar Nederland goed in is.

Het kernwoord van het BHOS-beleid is deze kabinetsperiode dan ook: focus. Nederland gaat zich sterker richten op die thema's waar ons land bijzondere expertise op heeft, zoals water, landbouw en seksuele en reproductieve gezondheid en rechten. Ons land heeft uitmuntende ontwikkelings-samenwerkingsorganisaties in huis. Deze leveren onder andere een grote bijdrage aan het bevorderen van het maatschappelijk middenveld in ontwikkelingslanden. Hier mogen we trots op zijn.

Om de Nederlandse slagkracht op ontwikkelings-samenwerkingsgebied te vergroten verhoogt het kabinet het budget met 300 miljoen euro in de periode van 2022 t/m 2024, en vanaf 2025 structureel met 500 miljoen euro per jaar. Als de Nederlandse economie zich op de huidige manier zal blijven herstellen van de COVID-19 pandemie dan zal ook het budget voor ontwikkelingssamenwerking verder groeien, vanwege de koppeling hiervan aan het BNI. Het kabinet doet deze investeringen omdat de uitdagingen van de huidige tijd om een grote inzet vragen.

De komende jaren investeert Nederland ook aanzienlijk meer in internationaal klimaatbeleid. Dit decennium is het laatste waarin de wereldwijde opwarming nog tot anderhalve graad beperkt kan worden. Nederland neemt hierin zijn verantwoordelijkheid. Ook komt er extra budget beschikbaar voor grote problemen in de voedselvoorziening als gevolg van geopolitieke conflicten en klimaatverandering. De oorlog in Oekraïne laat zien hoe verstrekking de gevolgen van geweld kunnen zijn voor de voedselzekerheid. Ook investeert Nederland flink extra in mondiale gezondheid. Het doel hiervan is om primaire gezondheidssystemen te versterken, te zorgen voor betere toegang tot essentiële zorg en de wereld weerbaarder te maken tegen toekomstige pandemieën. De toenemende instabiliteit laat zich mede voelen op het gebied van vluchtelingen en ontheemden. Hun aantal was nooit eerder zo hoog als nu. Het kabinet maakt daarom meer geld vrij voor humanitaire hulp en voor het langdurig opvangen van vluchtelingen in de regio. Hierbij heeft het kabinet speciale aandacht voor vrouwen en meisjes, die in conflictsituaties vaak de zwaarste

lasten dragen. Door te investeren in stabiliteit draagt het kabinet bij aan het tegengaan van de grondoorzaken van irreguliere migratie. Daarnaast bevordert het kabinet met extra middelen vrijwillige terugkeer, met zowel handel als ontwikkelingssamenwerking.

Met extra investeringen in ontwikkelingssamenwerking

- Verdubbelt Nederland het aantal mensen dat toegang heeft tot hernieuwbare energie naar 100 miljoen mensen in 2030.
- Krijgen 4 miljoen extra mensen toegang tot betere voeding.
- Mobiliseert Nederland in 2025 naar verwachting 1,8 miljard euro aan klimaatfinanciering (publiek en privaat), waarvan de helft van publieke klimaatfinanciering voor adaptatie.
- Levert het kabinet een extra inspanning om de SDG's weer in zicht te krijgen, mede door digitalisering en innovatieve financiering.
- Worden de grondoorzaken van irreguliere migratie aangepakt, onder meer via migratiepartnerschappen, en komt er meer duurzame opvang in de regio voor vluchtelingen en ontheemden.

Buitenlandse handel en ontwikkelings-samenwerking: samen sterker

Nederlandse kennis en kunde dragen bij aan innovatieve oplossingen voor de grootste uitdagingen van deze tijd, zoals klimaatverandering. Als Nederland actief bijdraagt aan wereldwijde duurzame economische ontwikkeling, dan zullen ontwikkelingslanden ook sneller doorgroeien tot handelspartners. Dit verhoogt hun welvaartsniveau en versterkt het Nederlandse verdienvermogen. Op deze manier versterken buitenlandse handel en ontwikkelings-samenwerking elkaar. Het kabinet stimuleert het Nederlandse bedrijfsleven om van deze kansen gebruik te maken, onder meer door er naar te streven 70% van de opdrachten onder de DRIVE- en D2B-programma's uit te laten voeren door Nederlandse bedrijven.

Het kabinet zet in op de economie van de toekomst, met duurzame handel en ontwikkelingssamenwerking gericht op groene groei. Op handelsgebied richt de Nederlandse inzet zich op 25 prioriteitslanden met grote potentie. Op het gebied van ontwikkelingssamenwerking richt het kabinet zich met name op landen die nog aan het begin van hun economische

ontwikkeling staan. Er is daarnaast een groeiende groep landen waar Nederlandse expertise vanuit zowel handel als ontwikkelingssamenwerking een positieve bijdrage kan leveren. In deze 14 zogeheten combinatielanden zet het kabinet in op een gecombineerde handels- en ontwikkelings-samenwerkingsbenadering. Deze richt zich in het bijzonder op duurzaamheid en digitalisering.

Deze twee transitie spelen een grote rol in de economie van overmorgen: weerbaarder tegen klimaatverandering en aangesloten op digitale infrastructuur. Om hier echt stappen in te zetten stelt het kabinet extra mensen en budget beschikbaar, zowel in Den Haag als op de posten. Het kabinet gaat samen met het Nederlandse bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen en lokale belanghebbenden nieuwe initiatieven op deze gebieden ontwikkelen. In landen waar al succesvolle projecten lopen zal Nederland deze voortzetten of erop voortbouwen. Het kabinet zal in 2023 84 miljoen euro investeren in deze kruisbestuiving tussen handel en ontwikkelingssamenwerking. Dat bedrag zal komende jaren oplopen tot een structurele investering van 190 miljoen euro. Met deze beleidsvernieuwingen brengt het kabinet een grotere focus aan in het Nederlandse handelsbeleid en ontwikkelingssamenwerking. Het doel hiervan is om een stevige en effectievere bijdrage te leveren aan het wereldwijd bevorderen van stabiliteit, het tegenaan

van klimaatverandering, het behalen van de SDG's, en het vergroten van het Nederlandse verdienvermogen. Dit alles is in het belang van Nederland, en van de wereld.

Door buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking te combineren

- Wordt Nederlandse kennis en kunde beter gekoppeld aan lokale organisaties, waardoor Nederlandse (ontwikkelings)organisaties en bedrijven samen met lokale spelers grotere stappen kunnen zetten in de duurzaamheids- en digitaliseringstransities.
- Heeft het Nederlandse bedrijfsleven betere toegang tot de ontwikkelende markten van de 14 combinatielanden.
- Kan BZ intensiever samenwerken met andere ministeries om de Nederlandse mondiale klimaatvoetafdruk te verkleinen, onwettige geldstromen en belastingontwijking via Nederland aan te pakken, en vaccineren en mondiale gezondheidsongelijkheid terugdringen.

Risico's nemen

Het kabinet doet er alles aan om risico's te minimaliseren, maar accepteert ook dat het nemen van risico's nodig is om resultaten te bereiken, zeker in ontwikkelingslanden. Ook de Nederlandse inzet op belangrijke en internationaal controversiële thema's zoals LHBTIQ+-rechten brengt risico's met zich mee. Ontwikkelingssamenwerking vindt vaak plaats in fragiele en politiek instabiele landen. Dit maakt het bereiken van resultaten een lang en weerbarstig proces, waarbij successen en tegenslagen elkaar zullen afwisselen. Het kabinet wil open communiceren over deze risico's, en breidt daarom de BZ-expertise op het gebied van risicomanagement uit. Het kabinet blijft sterk inzetten op bestrijding van grensoverschrijdend gedrag door, of onder verantwoordelijkheid van hulporganisaties.

Zo wil het kabinet de mogelijkheid onderzoeken of een VOG+ vereist kan worden voor medewerkers van hulporganisaties. Ook worden risico's van fraude en corruptie in door Nederland gefinancierde activiteiten scherp in de gaten gehouden, waaronder onregelmatigheden rond aanbestedingen bij internationale organisaties, frauduleuze declaraties bij lokale uitvoerders, of diefstal door gaten in de financiële administratie van een organisatie. De ervaring leert helaas dat, ook met grondige risico-inschatting vooraf, misbruik van financiering toch kan plaatsvinden. Daarom doet het kabinet aan uitgebreide due diligence vooraf, en houdt het tijdens de uitvoering van projecten toezicht. Bijvoorbeeld met projectbezoeken, tussentijdse evaluaties en accountantscontroles.

Inhoud

Samenvatting 2
Doen waar Nederland goed in is

Inleiding 8
nieuwe wereld, nieuw beleid

Hoofdstuk 1 15
Handelsbeleid: voor het Nederlandse verdienvermogen

Zes werkwijzen voor een strategisch en duurzaam handelsbeleid 26

Bijlage 51
Financierings- en landenoverzicht

Hoofdstuk 2 29
Ontwikkelings-samenwerking: focus op wat werkt

Zes werkwijzen voor maximale ontwikkelings-impact 38

Hoofdstuk 3 43
Nederlandse oplossingen voor wereldwijde uitdagingen

Zes werkwijzen voor win-win situaties 48

Inleiding: nieuwe wereld, nieuw beleid

De afgelopen jaren is de wereld sterk veranderd. Zowel op handels- als ontwikkelingsamenwerkingsgebied is de coronaperiode ingrijpend geweest. In 2019 waren wereldwijde armoede, ongelijkheid, kindersterfte en analfabetisme al bijna dertig jaar aan het dalen. Mede door ontwikkelingssamenwerking kwam het perspectief op een menswaardig bestaan voor steeds meer mensen dichterbij. De COVID-19 crisis sloeg echter hard in. Bestaande ongelijkheden werden groter: door de lockdowns zijn tientallen miljoenen mensen in armoede terechtgekomen⁵, kregen meer vrouwen te maken met huiselijk geweld en konden veel kinderen niet naar school.

Het meest recente SDG-voortgangsrapport van de Secretaris-Generaal van de VN laat dan ook zien dat er voor het eerst in decennia sprake is van achteruitgang op meerdere SDG's.⁶ Ook voor internationale handel was het een zware tijd. Handelsstromen kwamen tijdelijk stil te liggen, internationale waardeketens bleken kwetsbaar, en ongewenste strategische afhankelijkheden (bijvoorbeeld van medische hulpmiddelen) werden duidelijk zichtbaar.

Tijdens de coronacrisis werden in veel landen mensenrechten ingeperkt. Dat is zorgwekkend, onder meer vanuit het oogpunt van de SDG's. Voor economische groei, perspectief voor kansarmen en het tegengaan van corruptie zijn goed bestuur en een betrouwbare rechtsstaat immers noodzakelijk. Daarvoor is een sterk maatschappelijk middenveld nodig. Maar op veel plekken staan juist deze randvoorwaarden onder druk. Daarbij is corruptie en kapitaalvlucht een groeiend probleem. Binnenlandse investeringen zijn juist hard nodig

voor duurzame ontwikkeling van landen. Bij dit alles heeft de Russische invasie van Oekraïne een enorme impact. Uiteraard in de eerste plaats voor Oekraïners, die het Russische wapengeweld moeten weerstaan, maar ook de indirecte gevolgen van de oorlog voor kwetsbare mensen elders in de wereld zijn groot.

De oorlog heeft grote gevolgen voor voedselproductie, voedseltransport, energieprijzen en inflatie. Er komt minder voedsel op de wereldmarkt, en wat er wel is wordt duurder. De armste mensen zullen hierdoor het zwaarst geraakt worden. Waar mogelijk zal Nederland zich inzetten om deze gevolgen te verzachten. Voor de economische en materiële schade aan Oekraïne zelf zal op termijn een gecoördineerd wederopbouwproces nodig zijn. De internationale gemeenschap zal gezamenlijk en in samenspraak met Oekraïne de wederopbouw moeten gaan vormgeven en waar mogelijk financieren.⁷ Hierbij zet het kabinet in op een gecoördineerd,

⁵ De Wereldbank schat het aantal mensen dat extra in armoede raakte in 2021 op 143–163 miljoen en het aantal mensen dat extra in extreme armoede raakte in 2021 op 65–75 miljoen.

⁶ United Nations, *The sustainable development goals report* (New York 2021).

⁷ Motie Kuzu over bijdrage wederopbouw Oekraïne (Kamerstuk II 2021/22, 36045, nr. 53) en motie Hammelburg c.s. over Nederlandse inzet voor herstelhulp (Kamerstuk II 2021/22, 36045, nr. 77).

Gevolgen van oorlog zijn groot voor kwetsbare mensen elders.

Foto: WFP

coherent optreden van de betrokken sleutelspelers, zoals de VN en de EU, de multilaterale ontwikkelingsbanken en de Europese Investeringsbank.⁸ De Minister van Buitenlandse Zaken schreef het al in zijn recente beleidsbrief: de afgelopen jaren tekenden zich door grote verschuivingen in het wereldwijde machtsevenwicht.⁹ Door de opkomst van China verschuift het machtsevenwicht naar Oost-Azië, terwijl er oorlog woedt in Europa.

Deze laatste crisis laat zien hoe belangrijk het trans-Atlantisch partnerschap is en blijft voor de Europese veiligheid. Open, democratische samenlevingen botsen steeds meer met gesloten, autocratische staten. De relatie van Nederland en de EU met China is veranderd naar “open waar het kan, beschermen waar het moet”. China is een systeemrivaal en concurrent, maar ook een noodzakelijke partner op handelsgebied en om klimaatverandering te bestrijden. Dat levert een dilemma op: China wil zijn stempel op de wereld drukken

en is bereid daarvoor de eigen bevolking te onderdrukken¹⁰, en zijn bedrijven en economische belangen te beschermen. Dat zet de relatie tussen de EU en China onder druk, en maakt het noodzakelijk dat EU-landen hun kernwaarden ook meer bevorderen, terwijl zij zichzelf beschermen tegen oneerlijke concurrentie.

Nederland kiest voor het beschermen van vitale processen tegen ongewenste overnames, het tegengaan van ongewenste kennisoverdracht en het beschermen van mensenrechten en westerse waarden. Economische weerbaarheid, een gelijk speelveld en het afbouwen van ongewenste strategische afhankelijkheden staan dan ook hoog op de agenda van het kabinet. De Russische invasie van Oekraïne heeft andermaal duidelijk gemaakt dat de Europese afhankelijkheid van Russisch gas onwenselijk is.^{11 12} Europa heeft open strategische autonomie nodig. Om dit te bereiken zal ons continent meer moeten investeren in onder andere de energietransitie.

⁸ Motie Amhaouch over Europees herstelprogramma Oekraïne (Kamerstuk II 2021/22, 21501-20, nr. 1768).

⁹ W.B. Hoekstra, Vaststelling van de begrotingsstaat van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2022 (Kamerstuk II 2021/22, 35925 V, nr. 84).

¹⁰ Motie Kuzu over maatregelen tegen China om Oeigoeren (Kamerstuk II 2021/22, 35207, nr. 48).

¹¹ Motie Boucke c.s. over ontwikkelen garantiesysteem niet-Russisch gas (Kamerstuk II 2021/22, 29023, nr. 294).

¹² Motie Klaver en Piri over afbouw Russisch olie, gas en kolen (Kamerstuk II 2021/22, 36045, nr. 48).

Verduurzamen is ook heel belangrijk vanwege een andere reden: klimaatverandering warmt de wereld op en zorgt voor toenemende weersextremen, zoals hitte, droogte en krachtigere orkanen. Overal ter wereld zijn de gevolgen van klimaatverandering zichtbaar, maar met name ontwikkelingslanden worden hard getroffen. Het komend decennium biedt de laatste kans om de wereldwijde opwarming tot anderhalve graad te beperken. Nederland spant zich in om dit doel te helpen bereiken, om landen te helpen weerbaarder te worden tegen klimaatverandering en om biodiversiteit te versterken. Daarom ondersteunt het kabinet ontwikkelingslanden om te kiezen voor groene economische groei. Nederland heeft de expertise in huis om landen weerbaarder en zelfredzamer te

maken. De twee hoofddoelen van de Nederlandse klimaatinzet zijn: de opwarming van de aarde tegengaan (mitigatie) en landen helpen om beter om te gaan met de gevolgen van de klimaatcrisis (adaptatie).

Klimaatverandering heeft ook gevolgen voor irreguliere migratie, een belangrijk onderwerp voor het kabinet. Wereldwijd hebben meer dan 100 miljoen mensen huis en haard verlaten om aan conflict en geweld te ontkomen. Veruit het merendeel vlucht binnen de regio van herkomst en verblijft in lage- en middeninkomenslanden. Instituut Clingendael vroeg onlangs aan Nederlanders wat volgens hen de belangrijkste dreigingen zijn voor Nederland. Op nummer 1 stond ‘migratiedruk op de grenzen’. Het tegengaan van irreguliere

Migratie en opvang in de regio

Nederland werkt aan veilige en humane opvang van ontheemden en vluchtelingen in de regio. Met programma's op het gebied van bescherming, onderwijs en training, geestelijke gezondheidszorg en werkgelegenheid in de Hoorn van Afrika en de MENA-regio bevordert het kabinet zelfredzaamheid. In plaats van langdurige opvang in kampen krijgen vluchtelingen de kans een eigen bestaan op te bouwen en meer te doen in de maatschappij, tot terugkeer mogelijk is. Nederland investeert de komende jaren met extra middelen in opvang en bescherming in de regio. Nederland zal daarnaast extra investeren in het versterken van migratiesamenwerking

met belangrijke landen van herkomst en transit. Prioriteiten zijn de bescherming van de mensenrechten, het terugdringen van irreguliere migratie, het tegengaan van mensensmokkel en -handel, beter grensbeheer en het bevorderen van terugkeer en herintegratie. Vanwege de grotere schaal en slagkracht zal Nederland hiervoor tevens aansluiting zoeken bij de EU-inzet op brede partnerschappen en de Team Europe Initiatieven op gebied van migratie. Afspraken over bijvoorbeeld handel, hulp, steun bij opvang en tijdelijke legale en circulaire arbeidsmigratie kunnen onderdeel uitmaken van migratiepartnerschappen.

Overal ter wereld zijn de gevolgen van klimaatverandering zichtbaar.

Foto: Ministerie van Buitenlandse Zaken / Carel de Groot

Het Nederlandse handelsbeleid is toekomstgericht.

Foto: Chris Pennarts

migratie is voor het kabinet dan ook een prioriteit. Om dit te bereiken gaat Nederland irreguliere migratie tegen, onder meer door migratiepartnerschappen met belangrijke landen van herkomst en transit te ontwikkelen en opvang in de regio te stimuleren.¹³ Voorbeelden hiervan zijn het Prospects-programma en de Nederlandse bijdrage aan IOM en UNHCR. Nederland draagt stevig bij aan de opvang van vluchtelingen en investeert de komende jaren extra middelen in opvang en bescherming in de regio.

In dit turbulente tijdperk blijft ontwikkelingssamenwerking een noodzaak. Om maximale impact te behalen, kiest het kabinet voor grotere programma's in minder landen, op minder thema's en voor de langere termijn. Kiezen voor impact betekent ook dat er programma's afvallen, en thema's zullen worden overgedragen aan andere donoren. De middelen en menskracht die hiermee vrijkomen, stellen Nederland in staat om meer slagkracht op te bouwen voor effectievere, efficiëntere en meer duurzame programma's. In het belang van continuïteit schaaft het kabinet programma's op die aantoonbaar goed werken en meerwaarde hebben. Wederkerigheid speelt een belangrijke rol in internationale relaties. Het kabinet hecht aan gelijkwaardige partnerschappen die tegemoet komen aan ieders belangen. Dat betekent onder meer dat er bilateraal en in EU-verband ook regelmatig wordt gesproken over (lastige) onderwerpen als mensenrechten, klimaat en migratie. Als de betrekkingen

met een land veranderen, bijvoorbeeld door een staatsgreep of burgeroorlog, dan zal het kabinet de relatie met dat land opnieuw beoordelen en handelen naar de (geo)politieke realiteit. Dit kan ook gevolgen hebben voor de financiering van OS-projecten die via de overheid verlopen. Waar nodig zullen deze programma's worden bevroren of omgevormd, waar nodig stopgezet. De relatie met Afghanistan na de machts-overname door de Taliban is hiervan een voorbeeld.

In fragiele situaties werkt Nederland via de geïntegreerde benadering. Bij deze aanpak worden ontwikkelings-samenwerking, diplomatie, defensie-, justitie- en politie-inspanningen zoveel mogelijk in onderlinge afstemming ingezet. Het doel van de geïntegreerde benadering is bijdragen aan conflictpreventie en duurzame vrede. Nederland bevordert deze benadering in EU- en VN-verband, zodat ontwikkelings-, politieke- en veiligheidsinzet ook daar beter met elkaar worden verbonden.

Het kabinet is zich er tenslotte van bewust dat veel ontwikkelingslanden, met name Afrikaanse landen, in toenemende mate te maken hebben met onhoudbare schulden. Als gevolg hiervan kunnen zij minder investeren in de VN-ontwikkelingsdoelen. Medewerking van crediteuren als China en private actoren, in veel landen de grootste schuldeisers, is een voorwaarde voor duurzame oplossingen. Nederland zet in op een betere implementatie van het "Common Framework", en vraagt binnen

¹³ Motie Brekelmans over meer migratiepartnerschappen (Kamerstuk II 2021/22, 19637, nr. 2866).

¹⁴ PBL (2021). Climate Change Measures and Sustainable Development Goals: Mapping synergies and trade-offs to guide multi-level decision-making.

Innovatieve financiering

Om de SDG- en klimaatdoelen te bereiken is het mobiliseren van private financiering cruciaal. Nederland zet al geruime tijd in op innovatieve financiering, en doet daarbij een beroep op innovatieve partijen met expertise in duurzame en impactvolle investeringen. Met de ontwikkelingsbank FMO en een scala aan fondsen en activiteiten is Nederland internationaal koploper; het Dutch Fund for Climate and Development, Climate Investor One en International Loan Exchange zijn hiervan voorbeelden.

Het kabinet wil innovaties verder opschalen om zo meer ontwikkelingsimpact te behalen. De overheid kan partijen samenbrengen en samenwerking stimuleren en

ondersteunen, met de SDG- en klimaatdoelen in ontwikkelingslanden als centrale opgave. Niet alleen publieke en private partijen, maar ook impactgerichte vermogensbeheerders, banken, investeerders, ontwikkelingsbanken en pensioenfondsen kunnen stappen zetten door elkaars taal beter te leren begrijpen en gezamenlijk aan oplossingen te werken.

Hierbij maakt het kabinet ook gebruik van de EU, de Wereldbank en de regionale ontwikkelingsbanken. Het opschalen van succesvolle innovaties vergt namelijk extra middelen en slagkracht, en dat kan Nederland niet alleen. Met name samenwerking op Europees niveau biedt kansen.

Foto: Fleur Beemster

multilaterale instellingen aandacht voor het toenemende gebruik van complexe schuldstructuren. Innovatieve financiering (zie tekstbox hiernaast) kan een rol spelen om het financieringstekort op te vullen. Deze wereldreis in vogelvlucht kan somber stemmen, er liggen immers enorme uitdagingen voor mondiale stabiliteit en welvaart. Het kabinet ziet deze uitdagingen, en kiest ervoor om ze met een realistisch optimisme tegemoet te treden. Veel grote problemen bieden ook grote kansen, bijvoorbeeld voor ondernemers die innovatief en vasthoudend genoeg zijn om met oplossingen te komen. Het kabinet heeft vertrouwen in de grote hoeveelheid kennis en kunde die Nederland in huis heeft. Kennisinstellingen, financiers en ondernemers kunnen ieder vanuit hun expertise bijdrage aan het Nederlandse verdienvermogen en het behalen van de SDG's. Daarbij houdt het kabinet goed oog voor trade-offs, zoals recent onderzocht door het Planbureau voor de Leefomgeving.¹⁴ Het kabinet stelt het postennet en het handelsinstrumentarium beschikbaar om bedrijven te helpen die de sprong willen wagen naar het buitenland. In het bijzonder moedigt het kabinet bedrijven aan om actief te worden in de 25 prioriteitsmarkten met groot groeipotentieel, of in de 14 combinatielanden (en ontwikkelingslanden) waar zij door vroeg instappen een goede marktpositie kunnen verwerven en bijdragen aan de versnelde economische ontwikkeling van deze landen.

Het Nederlandse handelsbeleid is toekomstgericht, en spitst zich deze kabinetsperiode daarom toe op de twee grote transitie die de economie van de toekomst zullen gaan vormgeven: duurzaamheid en digitalisering. Het kabinet

stimuleert Nederlandse bedrijven om groene verdienkansen te verzilveren, bijvoorbeeld op het gebied van de circulaire economie. Hetzelfde geldt op het gebied van digitalisering. De afgelopen jaren heeft digitalisering een enorme vlucht genomen. Onderwijs, thuiswerken en winkelen kan steeds makkelijker online. Digitalisering verlaagt de kosten van deelname aan internationale handel, verbindt bedrijven en consumenten wereldwijd met elkaar en helpt om ideeën en technologieën breed te verspreiden. Nederlandse techbedrijven behoren tot de wereldtop, en kunnen een grote bijdrage leveren aan de duurzame economische ontwikkeling elders.

Dit realistische optimisme is de leidraad van het nieuwe BHOS-beleid. Het kabinet gelooft in de gecombineerde kracht van publiek en privaat, van overheid en bedrijfsleven. Buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking hebben een groot potentieel om elkaar te versterken. Nederland heeft een enorme hoeveelheid kennis, kunde en ondernemingszin in huis. Door ontwikkelingslanden te helpen hun economische groei te versnellen worden lokale bevolkingen welvarender, en krijgt het Nederlandse bedrijfsleven toegang tot nieuwe markten. Dat zijn de centrale uitgangspunten van de voorliggende nota. Deze is mede gebaseerd op brede input van belanghebbenden. Het kabinet heeft zeven rondetafelgesprekken georganiseerd, en een internetconsultatie heeft ruim 700 pagina's aan suggesties opgeleverd van 200 deelnemers. Het kabinet wil iedereen die de moeite heeft gedaan om een bijdrage te leveren aan het vernieuwde BHOS-beleid daarvoor bedanken.

Gendergelijkheid en empowerment voor alle meisjes en vrouwen

Het kabinet kiest voor een feministisch buitenlandbeleid omdat vrouwen en LHBTIQ+-personen dezelfde rechten hebben als mannen, en gelijke kansen horen te krijgen. Bovendien neemt internationale handel toe als meer vrouwen en meisjes, in al hun diversiteit, volledig deelnemen aan het economische leven. Vrouwelijk ondernemerschap is dus ook belangrijk voor het Nederlands verdienvermogen. Bevordering van de rechten van vrouwen en van gendergelijkheid is integraal onderdeel van het Nederlandse beleid. Het kabinetsbeleid is gericht op vier op R'en: rights

(beschermen vrouwenrechten), resources (fondsen moeten ook vrouwen ten goede komen), representation (vrouwen moeten actief betrokken worden bij beleidsvorming en -uitvoering) en reality check (zijn er geen onverhoopte negatieve gevolgen voor vrouwen). Nederland zet zich wereldwijd in voor vrouwenrechten en gendergelijkheid en zorgt er ook voor dat programma's die zich niet direct op vrouwen richten (zoals handelsbevordering), wel rekening houden met vrouwen (gendermainstreaming), bijvoorbeeld door te stimuleren dat er bij onderhandelingen vrouwen aan tafel zitten.

Hoofdstuk 1

Handelsbeleid:
voor het Nederlandse
verdienvermogen

Handelsbeleid: voor het Nederlandse verdienvermogen

Nederland heeft een sterk en innovatief internationaal opererend bedrijfsleven met een goede reputatie. Een derde van het Nederlandse Bruto Binnenlands Product (BBP) wordt verdiend met buitenlandse handel.¹⁵ De export van goederen en diensten levert 2,5 miljoen directe en indirecte voltijdbanen op in Nederland. Dit is meer dan 30% van de totale werkgelegenheid. Er zijn 187.000 Nederlandse ondernemers internationaal actief.¹⁶ De belangrijkste handelspartners zijn Europees: ruim 65% van de Nederlandse handel vindt binnen de EU plaats.

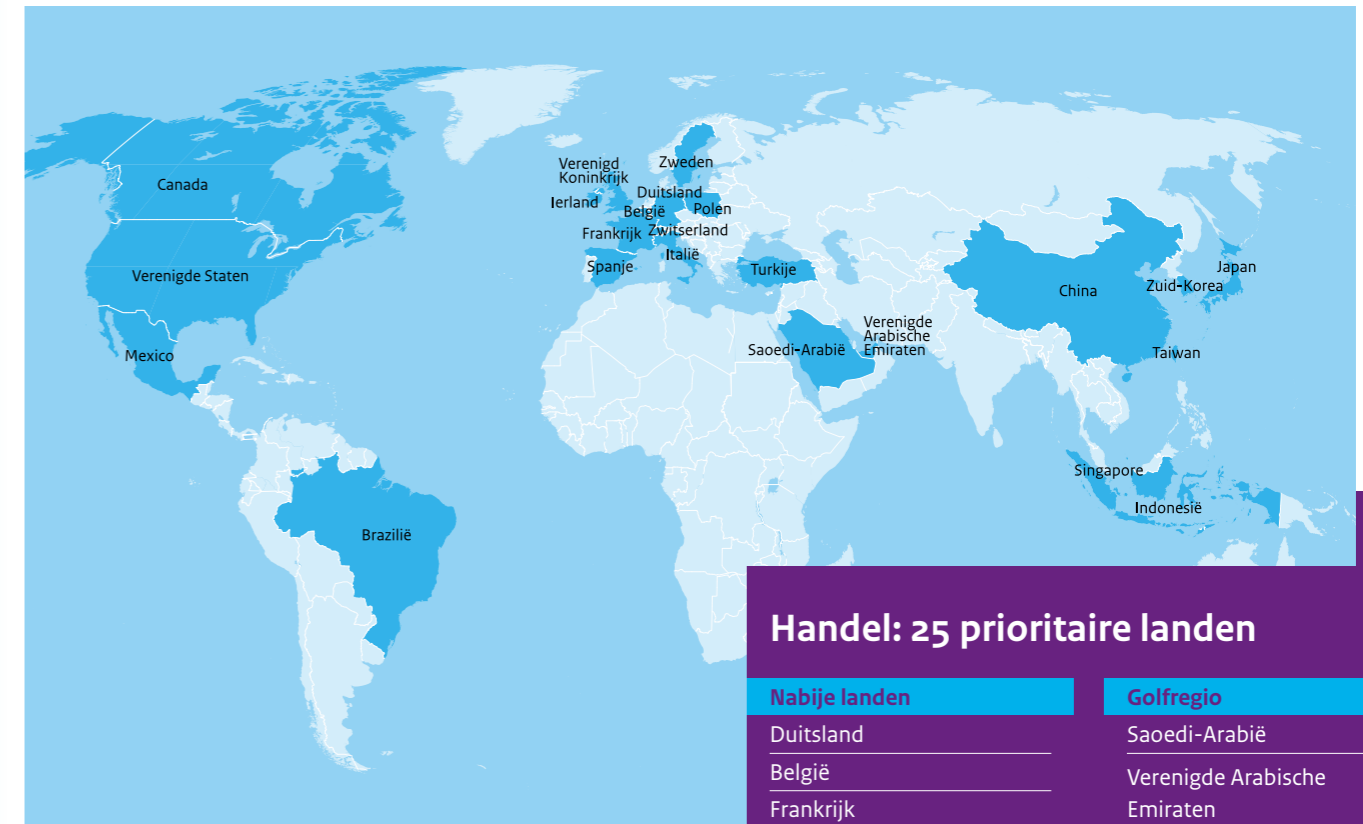
Het grootste deel van deze handel is met Duitsland en België, en het kabinet blijft dan ook in het bijzonder in de relatie met deze twee belangrijke landen investeren. Het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten zijn de belangrijkste handelspartners buiten de EU. Nederland is één van de grootste handelslanden van de EU, en ook op het gebied van investeringen is Nederland een zwaargewicht. Die positie heeft ons land verkregen door kansen te pakken. Komende jaren is hiervoor veel gelegenheid, bijvoorbeeld in groeiemarkten in Azië en Afrika. Andersom geldt hetzelfde: ons land is een populaire markt en doorvoerhaven voor buitenlandse firma's. De snelle en betrouwbare logistieke en digitale infrastructuur van Nederland behoort tot de wereldtop, evenals de vele kennisinstellingen die ons land rijk is. Voor veel buitenlandse bedrijven is Nederland dan ook de 'Gateway to Europe'.

Veranderende wereld

Nederland staat voor een open en op regels gebaseerde wereldeconomie, waarin handel plaatsvindt op basis van wederzijdse belangen en voordelen. Ons land is gebaat bij deze openheid. Tegelijkertijd constateert het kabinet dat het onwenselijk is om strategische afhankelijkheden te hebben van regimes met een fundamenteel ander wereldbeeld. Zo wordt de geopolitieke concurrentiestrijd met China op het vlak van nieuwe technologie en innovatie flink gevoeld. De verwevenheid van ons land met de rest van de wereld is groter dan ooit, en onrust in de wereld zal altijd een effect hebben op Nederland. Het kabinet hecht er grote waarde aan om het Nederlandse verdienvermogen in een veranderende wereld te versterken en te verduurzamen. Daarom zet het kabinet ook vol in op de duurzaamheids- en digitaliseringstransities.

¹⁵ CBS, *Nederland Handelsland. Export, import & investeringen*, 2021.

¹⁶ CBS, *Nederland Handelsland. Export, import & investeringen*, 2021.

Handel: 25 prioritaire landen

Nabije landen

Duitsland
België
Frankrijk
Verenigd Koninkrijk
Ierland
Italië
Spanje
Polen
Zweden
Zwitserland
Turkije

Westelijk halfrond

Verenigde Staten
Canada
Mexico
Brazilië

Golfregio

Saoedi-Arabië
Verenigde Arabische Emiraten

Azië

China
India
Japan
Indonesië
Zuid-Korea
Taiwan
Vietnam
Singapore

“Nederlandse bedrijven blinken uit door innovatie, prioriteit voor duurzame ontwikkeling en kennis. Door deze te delen op wereldwijde schaal zijn ze een ‘force for good’.”

VNO-NCW & MKB Nederland

Bron: internetconsultatie

Sectoren waarin Nederland internationaal voorop loopt, zoals water, duurzame energie, landbouw en gezondheid hebben hiervoor grote potentie. Handel verduurzaamt, bijvoorbeeld doordat er in handelsafspraken steeds vaker ook aanvullende afspraken worden gemaakt over onderwerpen als bosbescherming, biodiversiteit, leefbaar loon, en het onderschrijven van klimaatverdragen. Het kabinet heeft in het handelsbeleid bijzondere aandacht voor biodiversiteit.

Turbulente periode

De coronacrisis heeft laten zien hoe kwetsbaar waardeketens zijn. Door de lockdown-maatregelen ontstonden logistieke verstoringen en tekorten aan halffabricaten, eindproducten en essentiële goederen. In de loop van 2021 herstelde de wereldhandel zich sterk. Dankzij de goede uitgangspositie van de Nederlandse economie groeide de Nederlandse handel in goederen zelfs tot boven het niveau van voor de pandemie. De Nederlandse handel in diensten is nog aan het herstellen, want daar zorgt de pandemie nog steeds voor verstoringen.

Daarnaast heeft de invasie van Rusland in Oekraïne negatieve economische gevolgen. De transportkosten zijn verveelvoudigd en sommige halffabricaten zijn niet of moeizaam verkrijgbaar. Waar mogelijk staat het kabinet ondernemers bij met informatie en advies over verstoringen en alternatieve markten.

Focus op toekomstbestendig handels- en investeringssysteem

Het doel van het Nederlandse handelsbeleid is om Nederlandse ondernemers te helpen succesvol te zijn in het buitenland. Een groot deel van het Nederlandse inkomen wordt buiten de landsgrenzen verdiend. Deze handelsstromen maken Nederland welvarend, maar die openheid maakt ons ook kwetsbaar. Daarom is een sterk internationaal systeem van duidelijke handelsafspraken en afdwingbare regels voor ons land van groot belang. Nederland hecht waarde aan het op regels gebaseerde multilaterale handelssysteem. Het kabinet zet dan ook in op het versterken van dit systeem, met bijzondere aandacht voor open markten, digitalisering en verduurzaming.

De Wereldhandelsorganisatie (WTO) staat in de kern van dat multilaterale handelssysteem, en biedt daar de mogelijkheid om geschillen te beslechten. De WTO staat echter onder druk. Zo heeft de VS de afgelopen jaren de benoeming van nieuwe rechters bij het arbitragemechanisme tegengehouden, waardoor de beroepsprocedure van de WTO nu stil ligt. Het kabinet blijft zich inzetten voor de versterking en hervorming van de WTO. Het doel blijft om nieuwe WTO-regels overeen te komen voor een gelijk speelveld, herstel en hervorming van het geschillenbeslechtingsstelsel, en duurzaamheid.

Bilaterale handelsakkoorden

Nederland voert een actief handelsbeleid, waarbij handels- en investeringsverdragen een belangrijk instrument zijn. Bilaterale handelsakkoorden hebben het doel om de toegang tot buitenlandse markten te vergemakkelijken door tarieven en non-tarifaire barrières te verlagen en handel te faciliteren. De Trade Policy Review is een belangrijk uitgangspunt voor het versterken van de EU-handelsagenda. Ook kunnen deze akkoorden helpen om strategische afhankelijkheden te verminderen en bijdragen aan de diversificatie van handelspartners.¹⁷ Het kabinet blijft elk onderhandelingsresultaat afzonderlijk beoordelen, alvorens tot een positie te komen. Zo steunt het kabinet het akkoord met Canada (CETA).

Andere landen zitten niet stil met het afsluiten van handelsakkoorden. Daarmee vergroten zij hun invloed. De EU kan daarbij niet achterblijven. Handelsakkoorden bieden een platform voor dialoog, afspraken en een kader voor op regels gebaseerde handel. Dat is belangrijk in een periode waarin het moderniseren van multilaterale afspraken moeizaam verloopt.

Voor de EU, als geopolitieke speler, zijn handelsakkoorden een uniek instrument om haar economische marktmacht strategisch en politiek te benutten en de samenwerking met gelijkgezinde landen in de wereld te versterken. Deze akkoorden dragen bij aan hoge standaarden voor bijvoorbeeld arbeidsrechten, duurzame groei en klimaat. Dat is het normstellende effect van EU-regels voor derde landen, wat bijdraagt aan welvaart in deze landen en zorgt voor een gelijk speelveld. Als wereldwijd dezelfde standaarden gelden, is dat in het voordeel van Nederlandse bedrijven. Belangrijke elementen bij deze standaarden zijn het Klimaatakkoord van Parijs en fundamentele verdragen van de Internationale Arbeidsorganisatie.

Inzetten op duurzame handel is een belangrijk uitgangspunt tijdens deze kabinetsperiode. Zo spant het kabinet zich in voor een EU-breed *Carbon Border Adjustment Mechanism*; potentieel een zeer krachtig instrument om klimaatverandering tegen te gaan. Daarnaast zet het kabinet in op het versterken van effectieve naleving van bestaande duurzaamheidsafspraken in handelsakkoorden.

Digitale handel & e-commerce

Het kabinet zet zich in voor digitale handel met aandacht voor de belangen van Nederlandse bedrijven, in het bijzonder het MKB en consumenten. Internationale partnerschappen en samenwerking zijn cruciaal. Zo spreekt Nederland bijvoorbeeld met de VS in de *Trade and Technology Council* over digitale handel. Ook verkent het kabinet bredere digitale economische partnerschappen met gelijkgezinde landen, zoals Korea, Singapore en Japan. Daarnaast werkt Nederland aan internationale

afspraken en heldere regels om digitale handel beter mogelijk te maken. Een voorbeeld hiervan is het *Joint Statement Initiative on e-commerce (JSI)*. Hierin onderhandelen 86 WTO-leden, waaronder de EU, de VS en China, over nieuwe regels voor e-commerce. Het doel van het JSI is om digitale handel makkelijker te maken en bedrijven en consumenten meer zekerheid te geven, onder meer door grensoverschrijdende datastromen, persoonsgegevens en privacy te beschermen. Nederland wil onderhandelingen in JSI inclusiever maken door ontwikkelingslanden te betrekken en te ondersteunen in de ontwikkeling van hun digitale economieën.

Investeringsbescherming

Nederland en de EU zetten zich op verschillende beleidsniveaus in om het huidige systeem van investeringsbescherming te hervormen. Waar mogelijk laat Nederland investeringsgeschillenbeslechting via het nieuwe geschillenbeslechtingshof verlopen. Op bilateraal niveau is de inzet van Nederland om bestaande investeringsbeschermingsovereenkomsten (IBO's) op basis van de IBO-modeltekst uit 2019 te heronderhandelen. Nieuwe overeenkomsten zullen bijvoorbeeld strenger zijn op het gebied van belastingontwijking en brievenbusfirma's.

Bevorderen van economische weerbaarheid

Het kabinet zet in op een gelijk internationaal speelveld, met wet- en regelgeving in Europees verband. Een voorbeeld hiervan is de Europese markt voor overheidsaanbestedingen. Deze is relatief open, maar Nederlandse bedrijven krijgen in landen buiten de EU regelmatig te maken met beperkende maatregelen. Zo komt het voor dat buitenlandse bedrijven in Nederland producten of diensten mogen leveren, maar dat dit wederzijds niet is toegestaan. De EU zet daarom in op het vergroten van wederkerigheid. Binnenkort zal de verordening voor het Internationaal Aanbestedingsinstrument (IPI) in werking treden. Doel van het IPI is om meer wederkerigheid op de aanbestedingsmarkt te bewerkstelligen. Als onze bedrijven niet welkom zijn op een bepaalde markt, zal de EU ook over gaan tot sluiting of het minder aantrekkelijk maken van de interne markt. Dit gebeurt door bedrijven uit derde landen tijdelijk met restricties uit te sluiten of hun bieding ongunstig te maken. Op die manier probeert de EU die landen te bewegen om hun markten te openen, zodat bedrijven uit de EU betere toegang krijgen tot aanbestedingen in derde landen.

Economisch weerbaarheid in de praktijk

Door de veranderende geopolitieke verhoudingen in de wereld, en de toenemende inzet van economische middelen voor politieke doeleinden, zijn Nederland en de EU zich steeds bewuster geworden van het belang van economische weerbaarheid. De Nederlandse inzet om die weerbaarheid te vergroten rust op drie pilaren:

1. Bescherm ondernemers tegen oneerlijke concurrentie met slimme EU-wetgeving, bijvoorbeeld op het gebied van overheidsaanbestedingen en verstoringen buitenlandse subsidies op de interne markt.

2. Open strategische autonomie, die heeft geleid tot nieuwe EU-instrumenten, zoals een anti-dwang instrument, en de designatie *Important Projects of Common European Interest (IPCEI)*. De EU moet in staat zijn om strategische goederen zoals chips en batterijen zelf te produceren.

3. Terugdringen van strategische afhankelijkheden in grondstoffen. Zorgen over strategische afhankelijkheden hebben geleid tot een EU-grondstoffenstrategie en grondstoffenpartnerschappen van de EU met een toenemend aantal landen. In aanvulling hierop zal Nederland een eigen grondstoffenbeleid ontwikkelen.

¹⁷ Motie Brekermans over afbouwen strategische afhankelijkheden (Kamerstuk II 2020/21, 21 501-02, nr. 2383) en Motie Hammelburg over een concreet plan voor handels- en investeringsakkoorden met het oog op diversificatie van handelspartners (Kamerstuk II 2021/22, 36 045, nr. 78).

Open strategische autonomie, economische weerbaarheid en veiligheid

Open strategische autonomie van de EU staat voor het vermogen om de belangen van Europese lidstaten en burgers te beschermen en weerbaar te zijn. Dit op basis van eigen inzichten en keuzes in een onderling verbonden wereld, en in samenwerking met internationale partners. Open strategische autonomie mag geen protectionisme zijn. Door als één blok op te trekken zijn de EU-lidstaten, inclusief Nederland, weerbaarder tegen druk van buiten. In de huidige, snel veranderende geopolitieke context is dat van groot belang.

Het kabinet steunt initiatieven die de EU geopolitiek weerbaarder maken, of die het concurrentievermogen van gevoelige sectoren versterkt¹⁸. Voorbeelden hiervan zijn *Important Projects of Common European Interest (IPCEI)* en de *EU Chips-act*. Door industriepolitieke initiatieven te combineren met een open handelsbeleid bedrijft Nederland slimme

industriepolitiek. Het tegengaan van ongewenste kennis-overdracht is hier een onderdeel van. Het kabinet heeft dan ook werk gemaakt van de wet VIFO (veiligheidsstoets investeringen, fusies en overnames) en het kennisveiligheidsbeleid.¹⁹ De komende jaren zal de ongewenste overdracht van kennis en technologie kabinetsbreed worden tegengegaan.

Strategische afhankelijkheden & grondstoffen

Het kabinet gaat de afhankelijkheid van strategische goederen, diensten en grondstoffen afbouwen. Deze inzet is door de oorlog in Oekraïne nog belangrijker geworden. Dit conflict verduidelijkt de Europese grondstoffenafhankelijkheid van Rusland. Zoals toegezegd aan de Kamer gaat het kabinet dan ook op zowel nationaal als EU-niveau beleid ontwikkelen om ongewenste strategische afhankelijkheden tegen te gaan.²⁰ Als een buitenlandse afhankelijkheid een groot risico vormt voor publieke belangen, dan kan overheidsingrijpen in de

“Het accent van de nieuwe generatie ondernemers (...) ligt op kennis en diensten. Nederlandse ondernemers bieden zoveel meer dan enkel exportproducten.”

Stichting ONL voor Ondernemers

Bron: internetconsultatie

Kabinet steunt initiatieven die ons concurrentievermogen versterken.

Foto: ASML

18 Motie Amhaouch over het bevorderen van economische strategische autonomie (Kamerstuk II 2021/22, 35 976, nr. 18).

19 Kamerstukken II 2021/22, 31 288, nr. 948

20 Toezegging aan lid Klink over lange termijn interdepartementale visie op de handelsketens.

rede liggen.²¹ In dit soort gevallen maakt het kabinet een zorgvuldige afweging van de kosten en baten van mogelijk ingrijpen. De komende jaren is deze discussie ook bijzonder relevant voor de klimaat- en energietransitie. Een aantal hiervoor kritieke grondstoffen wordt van buiten de EU geïmporteerd. Waar mogelijk zet het kabinet in op productie in Europa, en streeft ernaar dat de inzet op open strategische autonomie coherent is met het beleid op Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (IMVO).

Om een voortrekkersrol te kunnen spelen moet het kabinet eerst beter de Nederlandse belangen, kwetsbaarheden en risico's rond strategische (grondstof)afhankelijkheden in kaart brengen. Als onderdeel daarvan verkent het kabinet de mogelijkheden en toegevoegde waarde van een geo-economische monitor. Deze monitor zal een overzicht geven van strategische economische afhankelijkheden via waardeketens van Nederland, en van de manieren waarop landen economische beïnvloeding gebruiken voor geopolitieke doeleinden. Het kabinet zal ondernemers bewuster maken van strategische afhankelijkheden door hen actief voor te lichten. Ook onderzoekt het kabinet welke concrete rol economische diplomatie kan spelen bij het mitigeren van de risico's van strategische afhankelijkheden. Zo zijn kritieke grondstoffen een belangrijk onderwerp binnen de *Trade and Technology Council*.²² Zoals toegezegd aan de Kamer zal het kabinet een grondstoffenstrategie opstellen, die voor het einde van 2022 naar de Kamer gestuurd zal worden.²³

Om de duurzaamheidstransitie te versnellen en toegang tot de daarvoor benodigde grondstoffen te borgen zal Nederland inzetten op het concreet vormgeven van grondstoffenbeleid dat aansluit op het *EU Action Plan on Critical Raw Materials* en tegelijkertijd in nauwe verbinding staat met het nationale programma circulaire economie. Hierbij is het van belang om aandacht te hebben voor kwetsbaarheden in voedselssystemen, waarbij het kabinet ook oog houdt voor biodiversiteit.

Beleid en uitvoering exportcontrole strategische goederen (militair en dual-use)

Exportcontrole van strategische goederen, waaronder sensitieve technologieën, vormt een belangrijk onderdeel van het Nederlandse veiligheidsbeleid. Exportcontrole staat ook in het licht van open strategische autonomie, behoud van technologisch leiderschap en het waarborgen van de eigen veiligheid en die van bondgenoten.

Nederland speelt een actieve rol in de Europese ontwikkeling van defensiecapaciteiten, en sluit daarvoor aan bij de groeiende consensus over wederzijdse erkenning van

vergunningen. Geopolitieke veranderingen hebben ook voor het Nederlandse exportcontrolebeleid gevolgen. Zo heeft de EU uitvoerige handelsbeperkingen opgelegd aan Rusland. Ook de bescherming van strategisch hoogwaardige goederen en technologie krijgt binnen het Nederlandse exportcontrolebeleid steeds meer aandacht.

Nederland voert exportcontrole uit binnen de juridische kaders van de EU, en bepleit voortdurend dat de lidstaten dit op eenzelfde manier doen zodat er een gelijk speelveld is voor het bedrijfsleven. Zo heeft de Raad Buitenlandse Zaken een gemeenschappelijke lijn bepaald ten aanzien van Turkije en wordt er gelijkgezind opgetreden tegen Rusland. Nederland zet zich hiervoor in via relevante EU Raadswerkgroepen en de verschillende exportcontrolereregimes en -verdragen.

Op nationaal niveau blijft de inzet voor transparant beleid dat handel, waar mogelijk, faciliteert en tegelijkertijd misbruik en ongewenste inzet van deze gevoelige goederen en technologie voorkomt. De vooruitgang in een veelvoud aan sensitieve technologieën zoals kunstmatige intelligentie, *quantum computing*, fotonica en semiconductors, hebben een potentieel disruptief karakter. Het kabinet wil de verspreiding van dergelijke technologie, zowel in fysieke vorm als in de vorm van kennis, actief controleren en waar nodig beheersen.

Verdienvermogen en kracht van Nederland: kansen nu en in de toekomst

Er liggen veel kansen voor het Nederlandse bedrijfsleven op het gebied van digitalisering en verduurzaming. Nederland blinkt uit in sectoren als water, energie, duurzame mobiliteit, voedselzekerheid, de agrosector, en *Life Science and Health*. Het kabinet zet dan ook vol in op het ondersteunen van Nederlandse ondernemers die op deze (en andere) gebieden werken in het buitenland. Het postennet, de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) en het financierings- en verzekeringsinstrumentarium van Invest International en Atradius DSB zijn hiervoor belangrijke instrumenten. Zij werken goed samen om ondernemers met al hun vragen op weg te helpen.

Meer focus op 25 prioritaire markten

Het doel van het internationale handelsbeleid is om het Nederlandse verdienvermogen en de economische weerbaarheid te versterken. Om de inzet hiervoor zo effectief mogelijk te maken brengt het kabinet een grotere focus aan in het handelsbeleid. De belangrijkste Nederlandse inzet zal de komende jaren plaatsvinden in de 25 prioritaire markten met het meeste potentieel voor internationale handel. In de bijlage staat hiervan een landenoverzicht opgenomen.

21 Kamerstuk II 2021/22, 35 925, nr. 54 en Kamerstuk II 2019/20, 32 735, nr. 339.

22 Nederland heeft conform motie Brekelmans (Kamerstuk II 2020/21, 21501-02, nr. 2366) bij de Raad Buitenlandse Zaken bepleit dat in de relatie van de EU met Latijns Amerika en de Cariben (LAC) toegang tot essentiële grondstoffen ook een prioriteit moet zijn. Zie verslag Raad Buitenlandse Zaken 21 juni 2021 (Kamerstuk II 2020/21, 21502-02, nr. 2376).

23 Toezegging van de Minister voor BHOS in het RBZ Handel op 31 mei 2022.

“ONL ziet nog volop kansen voor startups en het MKB om internationaal te ondernemen.”
 Stichting ONL voor Ondernemers
 Bron: internetconsultatie

Extra aandacht voor startups en scale-ups met enorm groeipotentieel.

Foto: Better Future Factory

Uiteraard stopt het kabinet niet met het ondersteunen van Nederlandse bedrijven in andere landen, maar de focus van handelsmissies en -instrumenten komt wel op deze 25 markten te liggen.

Publiek-privaat slim samenwerken

Het kabinet gelooft dat slimme samenwerkingsverbanden tussen de overheid, kennisinstellingen en het bedrijfsleven transitie zoals digitalisering en verduurzaming kan versnellen en verbeteren. Niet voor niets is de slogan van *Netherlands Branding* dan ook: “*Solving global challenges together*”. Dat is ook de essentie van Publiek-Private Samenwerking (PPS). Waar deze samenwerkingsverbanden effectief zijn gebleken worden ze door het kabinet voortgezet, waar nodig worden ze verstevigd of bijgestuurd.

Doordat zowel private als publieke partijen kennis en kunde inbrengen kan de kracht van Nederland effectief worden ingezet waar het grootste verdienpotentieel is. Het kabinet zal op basis van een recent uitgevoerde evaluatie²⁴ bekijken hoe publiek-private initiatieven het meest effectief kunnen zijn om internationaal ondernemerschap te ondersteunen en stimuleren. Zo voert BZ samen met EZK de wens van de Kamer uit.²⁵

²⁴ Van NLinBusiness (NLIB), Trade en Innovate NL (TINL), en NLWorks.

²⁵ Motie Amhaouch over verzoek tot ROM's blijvend extra te ondersteunen in de facilitering van de internationalisering van het mkb (Kamerstuk II 2021/22, 35925, nr.34)

Doelgroepen

Het kabinet wil ondernemers een dienstbare en toegankelijke overheid bieden die snel inspeelt op wat nodig is, met extra aandacht voor het MKB, startups en scale-ups, en vrouwelijke ondernemers. Het kabinet werkt daarom verder aan op maat gemaakte programma's en activiteiten om deze doelgroepen betere toegang te bieden tot de wereldmarkt. Het zelfstandig MKB is verreweg de grootste groep bedrijven die internationaal ondernemen: wel 97% van het totale aantal. Tegelijkertijd is slechts een deel van alle Nederlandse MKB-bedrijven internationaal actief. Hier zit dus nog een flink groeipotentieel. Het kabinet wil deze ondernemers helpen om de grens over te gaan, door hen te ondersteunen met informatie, advies, en ondersteuning door ambassades en het handelsinstrumentarium. Hetzelfde geldt voor startups en scale-ups. Met name op het gebied van technologie zijn deze bedrijven aanjagers van innovatie. De ambitie van het kabinet is dat Nederland het sterkste ecosysteem van Europa wordt voor startups en scale-ups. Met *Startup Liaison Officers* op 'priohubs' Berlijn, Parijs, Londen, Singapore, New York en San Francisco wil het kabinet startups en scale-ups helpen om internationaal actief te worden.

Online bouwt het kabinet verder aan één digitaal loket om ondernemers te bedienen met de juiste informatie. Bestaande publieke en private websites worden actiever aan elkaar verbonden. Instrumenten die voor het MKB relevant zijn zullen worden uitgebreid. Met deze gerichte inzet op internationaal ondernemen stimuleert en faciliteert het kabinet internationale handel, zoals verzocht door de Kamer.²⁶ Om gebruik te kunnen maken van het handelsinstrumentarium (inclusief deelname aan handelsmissies) moeten bedrijven voldoen aan de internationale IMVO-standaarden. Zo wil het kabinet bedrijven stimuleren om risico's voor mens en milieu in hun waardeketens op te pakken, en hen daarbij te helpen met de one-stop-shop. Gedurende de kabinetsperiode zal het kabinet aan de hand van specifiek meetbare doelen onderzoeken of het handelsinstrumentarium ondernemers voldoende op weg helpt, of dat er aanpassingen nodig zijn.²⁷

Wereldwijd financieren met impact

Financiering is voor bedrijven van essentieel belang om zaken te doen in het buitenland, maar banken zijn vaak terughoudend als het gaat om financiering en verzekering van projecten in risicovolle markten. Het brede financieringsaanbod vanuit de overheid kan dan een oplossing bieden. Via Invest International en Atradius DSB ondersteunt het kabinet Nederlandse ondernemers die in het buitenland willen investeren met financiering en verzekeringen. In het bijzonder is hier een belangrijke rol weggelegd voor Invest International, dat is opgezet volgens de één-loket-gedachte.²⁸ Het MKB wordt binnen Invest International onder andere bediend via het Dutch Good Growth Fund (DGGF) en Dutch Trade and Investment Fund (DTIF). Zo worden Nederlandse bedrijven geholpen internationale orders te winnen, te voldoen en betaald te krijgen. Het kabinet blijft hierop inzetten, en stimuleert ook de ontwikkeling van innovatieve financieringsvormen, waar mogelijk samen met private partijen. Het doel is dat geen enkele gezonde, duurzame en kansrijke *business case* van een Nederlands bedrijf op een buitenlandse markt mislukt door gebrek aan financiering of verzekering.

Invest International versterkt onze internationale concurrentiepositie.

Foto: Invest International

²⁶ Motie Wörsdörfer over Initiatiefnota van het lid Van Haga over een proactieve handelsagenda (Kamerstuk II 2018/19, 35115, nr. 6)

²⁷ De beleidsdoelen waarlangs het instrumentarium getoetst zal worden zijn: bereik onder de beoogde doelgroepen, klanttevredenheid, kennisgroei en netwerkuitbreiding, ervaren nuttige bijdrage van overheid aan exportgerichte vervolgstappen door ondernemers.

²⁸ Motie van het lid Klink c.s. over Invest International als enig loket financiering internationaal ondernemen (Kamerstuk II 2021/22, 35925, nr. 22).

Duurzaamheidstransitie en klimaat: Vergroening instrumentarium

Ook binnen de economische diplomatie en handelsbevordering zet het kabinet stappen op klimaatgebied. Centraal hierbij staan SDG 8 (duurzame economische ontwikkeling) en SDG 13 (klimaat), evenals de duurzaamheids- en digitaliseringstransitie. Tegelijkertijd vergroent Nederland zijn handelsbevorderende instrumenten in lijn met de klimaatafspraken van Parijs en Glasgow. Handelsmissies ondersteunen de duurzaamheids- en digitaliseringstransities en richten zich op sectoren en thema's als offshore wind, waterstof, duurzame mobiliteit, circulaire economie, *fintech* en *agritech*. Naar aanleiding van wensen van de Kamer,²⁹ en de COP26-verklaring om te stoppen met directe overheidssteun voor internationale fossiele energieprojecten³⁰, faseert het kabinet handelsbevordering van fossiele energieactiviteiten uit. Alleen als de energievoorziening in het geding is, of als een aantal specifieke uitzonderingsgronden gelden, zijn uitzonderingen hierop mogelijk.³¹

De Russische invasie in Oekraïne heeft verstrekking gevolgen voor de energieleveringszekerheid in de EU, en roept de vraag op welke alternatieve energiemarkten aangeboord kunnen worden. Tegelijkertijd leidt het tot een gewenste versnelling van de transitie naar duurzame energie. Op beide terreinen is een rol weggelegd voor economische diplomatie. Zo zijn er met een aantal landen *memoranda of understanding* getekend voor de ontwikkeling van importketens voor schone energie, zoals (groene) waterstof.³² Het kabinet ziet mogelijkheden om met een brede groep landen tot handel en kennisuitwisseling te komen, zowel binnen als buiten de EU, en zet in op EU-beleid om deze ontwikkeling te ondersteunen.

Het kabinet vergroent de handelsbevorderende instrumenten in lijn met de klimaatafspraken van Parijs en Glasgow. In samenspraak met bedrijven en andere belanghebbenden onderzoekt het kabinet de (verdere) vergroening van handels- en financieringsinstrumenten om hun concurrentiepositie te versterken in de nieuwe, groenere economie.³³ Voor een aantal bestaande financieringsinstrumenten, hoofdzakelijk gericht op het MKB, wil het kabinet de drempels voor groene

activiteiten nadrukkelijk verlagen, en zo meer groene banen en duurzame export verwezenlijken. BZ sluit met de vergroening van handelsinstrumenten nauw aan bij strategische keuzes van LNV, IenW en EZK, zoals onder meer uiteengezet zal worden in de aankomende industriebrief van EZK.

Digitaliseringstransitie: Handel, Innovatie en Topsectoren

In samenwerking met EZK, LNV en IenW ondersteunt BZ het internationaal georiënteerde bedrijfsleven bij export én innovatie. Hierbij zijn scherpe keuzes voor de internationalisering van het industrie- en innovatiebeleid noodzakelijk. Samen met de missiegedreven topsectoren gaan deze ministeries een integrale internationaliseringsagenda opstellen rond de duurzaamheids- en digitaliseringstransitie. Met een proactieve inzet van het postennet bij handelsmissies en aanbestedingstrajecten van internationale projecten, draagt BZ bij aan een betere verbinding van nationaal en internationaal economisch beleid.³⁴ Met publiek-privaat ontwikkelde meerjarige strategieën borgt het kabinet de kracht van Nederlandse handels- en innovatie inzet vanuit betrokken ambassades. Hierbij betreft het de lessen van de langdurige, bilaterale innovatieprojecten die sinds 2020 op verzoek van de Kamer³⁵ gestart zijn. Zij bieden inzicht in de overgangsfase van innovatie naar marktintroductie, en tonen aan waar kansen liggen voor bilaterale innovatiesamenwerking. De opgedane lessen staan centraal bij het verder integreren van het handels- en innovatiebeleid conform de wens van de Kamer.³⁶ Daarbij kijkt het kabinet ook naar de mogelijkheden voor samenwerking met regio's en in Europees verband.

De komende jaren zal het Nationaal Groeifonds (NGF) op diverse thema's en sectoren een aantal groeiplannen opleveren, die goede aanknopingspunten bieden voor internationale innovatiesamenwerking. Bij groeifondsvoorstellen met een internationale dimensie is BZ betrokken bij de vorm van advies over strategie en marktwerking, economische diplomatie en de inzet van het economische postennet. Bij de vormgeving van het internationale innovatiebeleid sluit het kabinet nauw aan bij Europese ontwikkelingen en fondsen en

specifieke kansen voor het Nederlandse bedrijfsleven. Er zijn diverse EU-subsidieprogramma's, financieringsmogelijkheden en R&D-projecten waar ook Nederlandse ondernemers van kunnen profiteren. De nationale herstelplannen uit het *Recovery and Resilience Facility* (RRF) vragen bijvoorbeeld buitenlandse expertise om bij te dragen aan projecten in omliggende lidstaten. RVO en het postennetwerk kunnen Nederlandse bedrijven daarbij helpen.

Gelijk IMVO-speelveld

Internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen (IMVO) is een belangrijk onderdeel van het verduurzamen van internationale waardeketens en het behalen van de SDG's. Het kabinet stimuleert Nederlandse bedrijven om risico's voor mens en milieu in hun internationale waardeketens aan te pakken. Vele Nederlandse bedrijven zien gelukkig het belang van IMVO voor hun onderneming. Dat is niet in ieder land hetzelfde, daarom hecht het kabinet waarde aan het bevorderen van een gelijk speelveld voor internationale handel. Om versnippering te voorkomen en impact te vergroten is het daarom het meest effectief dat IMVO-wetgeving in Europees verband wordt afgesproken. In dat licht is het richtlijnvoorstel

Corporate Sustainability Due Diligence dat de Europese Commissie in februari 2022 vaststelde een grote stap voorwaarts. Hiermee is voor het eerst zicht op Europese regelgeving over IMVO.

Zoals afgesproken in het coalitieakkoord bevordert Nederland in de EU de internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen-wetgeving (IMVO), en voert nationale IMVO-wetgeving³⁷ in die rekening houdt met een gelijk speelveld met de omliggende landen en implementatie van mogelijke EU-regelgeving. Het Europese wetsvoorstel dient als basis voor het nationale wetsvoorstel. Het kabinet streeft ernaar om de Europese en nationale voorstellen zoveel mogelijk parallel te laten lopen, en verwacht het wetsvoorstel uiterlijk in de zomer van 2023 naar de Tweede Kamer te sturen.

Naast wetgeving zal het kabinet de komende jaren ook andere IMVO-maatregelen verder uitwerken, in nauwe consultatie met bedrijven en maatschappelijke organisaties. Ook stimuleert het kabinet dat IMVO-standaarden en duurzaamheidseisen worden geïntegreerd in aanbestedingsprocedures van internationale ontwikkelingsorganisaties. Zo bewaakt Nederland het gelijke speelveld met onze belangrijkste handelspartners en bevordert kansen voor Nederlandse bedrijven in aanbestedingsprocedures.

“Internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen is de basis voor een effectieve, efficiënte en coherente bijdrage van bedrijven aan de SDG's in lijn met de OESO-richtlijnen.”

Partos

Nederlandse bedrijven zien het belang van IMVO voor hun onderneming.

Foto Wereldbank

37 Kamerbrief met stand van zaken nationale wetgeving IMVO, 27 mei 2022, BZDOC-841960807-34.

29 Motie Heijnen over klimaatafspraken Glasgow (Kamerstuk II 2021/22, 26 485, nr. 387) en Kamerstuk II 2021/22, 35925, nr. 23. en Kamerstuk II 2021/22, 35925, nr. 59.

30 De Kamer ontving hierover op 7 april jl. (Kamerbrief (31 793, nr. 202) een voortgangsrapportage en zal voor de zomer nader worden geïnformeerd over de voorziene stappen van het kabinet.

31 Fossiel-gerelateerde inzet vindt alleen plaats in uitzonderlijke gevallen. Daarbij wordt getoetst aan de volgende criteria:
- er dient sprake te zijn van een significante bijdrage aan het oplossen van een energietekort of energietoegang in lage inkomenslanden met extreme energiearmoede en/of;
- er dient sprake te zijn van een significante bijdrage aan een energietransitie-pad richting klimaatneutraal en/of;
- er is geen haalbaar duurzaam alternatief en het betreffende land investeert in hernieuwbare energie.

32 Motie van Erkens over afhankelijkheid groene waterstof (Kamerstuk II, 2021/22, 32 813, nr. 1029).

33 Motie Hammelburg en Van der Lee over vergroenen handelsinstrumentarium (Kamerstuk II 2021/22, 35 925, nr. 27).

34 Kamerbrief: Gezamenlijke internationaal-economische samenwerking BZ en EZK, Briefkenmerk: BZDOC-1708183576-83.

35 Kamerstuk II 2019/20, 35300, nr. 25.

36 Kamerstuk II 2021/22, 35925, nr. 24.

Zes werkwijzen voor een strategisch en duurzaam handelsbeleid

Het Nederlandse handelsbeleid heeft als doel om het Nederlandse verdienvermogen toekomstgericht te versterken. Om dit te bereiken staan de volgende zes werkwijzen centraal.

1 Bevorderen van Nederlandse en Europese economische weerbaarheid

Een concurrerende, innovatieve en open economie is de beste garantie voor een weerbare economie en ons lange termijn verdienvermogen. Een strategisch handelsbeleid draagt daar actief aan bij. Het kabinet stimuleert internationaal ondernemen en bevordert het gelijke speelveld. In Europa zet Nederland zich in voor behoud van openheid en het bevorderen van de concurrentiekracht door te werken aan initiatieven rondom open strategische autonomie. BZ, EZK, en LNV zetten zich daarnaast gezamenlijk in om het Nederlandse bedrijfsleven te ondersteunen bij innovatie en digitalisering. Daarvoor worden het handels- en industriebeleid beter aan elkaar gekoppeld en zullen gezamenlijke budgetten en capaciteit meer aan elkaar worden verbonden.

2 Effectief inzetten op 25 prioritaire markten

Door scherpere keuzes te maken kan meer bereikt worden met dezelfde capaciteit en middelen. Daarom heeft het kabinet gekozen voor een actieve inzet op 25 prioritaire markten. Deze 25 prioritaire markten zijn een combinatie van ontwikkelde en opkomende landen, waar grote verdienkansen liggen voor het Nederlandse bedrijfsleven. Om Nederlandse bedrijven effectiever te koppelen aan export- en investeringskansen zet het kabinet in op gericht gebruik van handelsmissies en de handelsinstrumenten van de RVO (zie bijlage). Het postennetwerk speelt een hoofdrol in deze economische diplomatie, en blijft het Nederlandse handels- en industriebeleid actief bevorderen.

3 Europees handelsbeleid met hoge standaarden

De EU heeft met handelsakkoorden een uniek instrument in handen om haar economische marktmacht te benutten voor hoge standaarden op gebieden als eerlijke productie, mensenrechten en klimaat. Daarom blijft het kabinet zich hard maken voor hoge internationale standaarden en de naleving van gemaakte afspraken.

4 Vergroenen van het handelsinstrumentarium

Het kabinet vergroent de handelsbevorderende instrumenten in lijn met de klimaatafspraken van Parijs en Glasgow en onderzoekt bij welke instrumenten vergroening het meest effectief is. Het MKB krijgt hierbij bijzondere aandacht. Het kabinet wil voor deze doelgroep de drempels voor groene activiteiten nadrukkelijk verlagen om hen te helpen bij het verzilveren van groene verdienkansen. Ook wordt er de komende jaren nadrukkelijk gekeken naar mogelijkheden voor publiek-private samenwerking bij de verdere vergroening van het Nederlandse handelsbeleid.

5 Bedrijven ondersteunen met IMVO

Internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen (IMVO) vormt de basis van het verduurzamen van internationale waardeketens en de bijdrage van het bedrijfsleven aan het behalen van de SDG's. Het kabinet ondersteunt bedrijven hierbij actief. Zo wordt een IMVO-steunpunt voor bedrijven opgericht, ontwikkelt het kabinet een nieuwe vorm van sectorale samenwerking. Ook stellen de betrokken ministeries als eis dat bedrijven voldoen aan IMVO-voorwaarden om in aanmerking te komen voor het handelsinstrumentarium. Het kabinet bevordert IMVO-wetgeving in Europees verband en voert daarnaast nationale wetgeving in. Deze processen lopen zoveel mogelijk parallel.

6 Samenwerken met bedrijven en kennisinstellingen

Het bedrijfsleven, kennisinstellingen en de betrokken ministeries werken nauw samen aan het versterken van het Nederlandse verdienvermogen en de concurrentiepositie. Met effectieve en innovatieve samenwerkingsverbanden kunnen verschillende organisaties hun kennis en kunde bij elkaar brengen om een bijdrage te leveren aan de oplossingen voor de uitdagingen van deze tijd. Overheid, bedrijven en kennisinstellingen hebben allemaal een belangrijke rol te spelen, en kunnen elkaar daarin versterken. Het kabinet stimuleert deze actieve samenwerking.

Hoofdstuk 2

Ontwikkelings-
samenwerking:
focus op wat werkt

Foto: Wytze Heida

Ontwikkelingssamenwerking: focus op wat werkt

Verskillende evaluaties en onderzoeken hebben aangetoond dat focus aanbrengen in ontwikkelingssamenwerking noodzakelijk is om echt een verschil te maken voor de mensen in ontwikkelingslanden.³⁸ De Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid riep Buitenlandse Zaken in 2010 daarom al op zich toe te leggen op een beperkter aantal thema's waar Nederland echt goed in is. Daarom richt BZ zich sindsdien op water, voedselzekerheid, seksuele & reproductieve gezondheid en rechten, en veiligheid en rechtsorde. Ook is in het verleden gekozen voor een gerichte inzet in drie focusregio's: de Sahel, de Hoorn van Afrika en het Midden-Oosten & Noord-Afrika.

In de bijlage van deze nota is een lijst met focuslanden opgenomen. De Nederlandse bilaterale inzet richt zich nadrukkelijk op deze landen, hoewel Nederland wel via multilaterale organisaties zoals de VN actief blijft in landen die niet op deze lijst staan. Wat betreft migratie wordt breder gekeken dan de focuslanden. Zo kan met thematische ontwikkelingssamenwerking middelen worden ingezet op landen waar kansen liggen om te investeren in migratiesamenwerking.

Het kabinet behoudt deze thematische en regionale focus. Ook blijft het zich richten op het bereiken van de SDG's en het bestrijden van grondoorzaken van armoede, terreur, irreguliere migratie en klimaatverandering. Nederland heeft veel kennis en ervaring over deze thema's en regio's. Het kabinet kiest er daarom expliciet voor om door te gaan met wat werkt, en bij te sturen waar nodig.

Het kabinet richt zijn inzet op de gebieden waar iedere euro merkbare impact heeft. Het investeert in projecten en programma's die schaalbaar zijn en waarmee meer en betere resultaten behaald kunnen worden. De afgelopen jaren zijn goede methodes ontwikkeld om resultaten te meten. Dat geeft inzicht in wat wel en wat niet werkt. Het kabinet zet op basis van dat inzicht programma's voort die effect hebben, en investeert extra waar de omstandigheden daarom vragen. Veel ontwikkelingsuitdagingen zoals klimaat, mensenrechten en stabiliteit zijn te groot om als Nederland alleen het verschil te maken. Daarom werkt Nederland waar mogelijk in EU-verband.

Zoals afgesproken in het coalitieakkoord verhoogt het kabinet de uitgaven aan ontwikkelingssamenwerking met 300 miljoen euro van 2022 t/m 2024. Vanaf 2025 loopt dit bedrag op naar 500 miljoen euro structureel per jaar. Daarmee zet Nederland een belangrijke stap in de richting van de internationale norm van 0,7%.³⁹

³⁸ IOB (2019), *Less pretension, more realism: evaluatie wederopbouw- en SPCC-programma's en ARC-tenderproces*. OECD (2017), *OECD Development Co-operation Peer Reviews: the Netherlands*.

IOB (2021), *Interrogating the evidence base on humanitarian localisation*.

³⁹ Motie Teunissen c.s. over ODA naar 0,7% norm (Kamerstuk 35 925-XVII nr. 46). Aan het eind van de kabinetsperiode Rutte IV komt de verwachte ODA-prestatie daarmee uit op 0,65%. Voorafgaand aan deze investeringen was de verwachte ODA-prestatie in 2026 0,56%.

Ontwikkelingssamenwerking: 22 landen

Brede OS-relatie

Mali
Niger
Burkina Faso
Jemen
Palestijnse gebieden
Oeganda
Ethiopië
Zuid-Soedan
Soedan⁴⁰
Burundi
Mozambique
Benin

OS-relatie op specifieke doelen

Bangladesh
Egypte
Kenia
Jordanië
Libanon
Irak
Afghanistan
Somalië
Tsjaad
Tunesië

Hulp en wederopbouw Oekraïne

De oorlog in Oekraïne is nog in volle gang, en het is onduidelijk wat de duur en de totale schade van dit conflict zullen zijn. Op dit moment zijn de meest dringende behoeften nog altijd wapens, humanitaire- en financiële hulp. Nederland geeft gehoor aan deze Oekraïense hulpverzoeken, en draagt al bilateraal en multilateraal bij op deze terreinen. Ook bereidt het kabinet zich voor op de fase van wederopbouw die na de oorlog zal volgen. Beslissingen over welke vorm deze zal krijgen liggen uiteraard primair bij Oekraïne en de Oekraïners zelf. Nederland zal hen hierbij ondersteunen, in nauwe samenwerking met de EU en organisaties als de VN, de Wereldbank, en de Europese Bank voor Wederopbouw en Ontwikkeling. Ook plaatst het kabinet Oekraïne op de lijst van combinatielanden, waarin zowel handels- als ontwikkelings-samenwerkingsprogramma's geïmplementeerd kunnen worden. Bij deze programma's kijkt het kabinet ook naar mogelijkheden om het Nederlandse bedrijfsleven zo te positioneren dat zij met hun expertise een betekenisvolle bijdrage kunnen leveren aan de wederopbouw.

⁴⁰ Een brede OS-relatie is geheel afhankelijk van de politieke ontwikkelingen.

“Nederland kent een lange traditie van samenwerking tussen verschillende sectoren; deze ervaring kan wereldwijd ingezet worden om samenwerking tussen overheid, MMV, bedrijven en kennisinstellingen te bevorderen en gezamenlijk aan de SDG's te werken.”

Oxfam Novib

Bron: internetconsultatie

Kansen voor jongeren
vergroten met
digitalisering in de
landbouwsector.

“Speel meer in op skills-building en versterking van de capaciteiten van jongeren, door o.a. digitale middelen.”

Youth Advisory Committee

Foto: Healthy Entrepreneurs

Digitalisering

Digitalisering zorgt voor betere verbindingen tussen mensen, en biedt zo kansen om de SDG's versneld te bereiken. Het AIV-advies 'Digitalisering en jeugdwerkgelegenheid in Afrika' benadrukt deze potentie ook: als mensen beter verbonden zijn kunnen zij zich ook beter organiseren en hun perspectief op werk vergroten.⁴¹ Daarnaast helpt digitalisering om productieprocessen te optimaliseren en sociale diensten toegankelijker te maken. Wel dient digitalisering goed ingebed te zijn in democratische systemen, anders kan het tot repressie leiden. Digitalisering is een kans, maar geen wondermiddel om alle diepgewortelde problemen op te lossen. Met dat besef zet het kabinet vol in op de kansen die het biedt.

Concreet houdt dit in dat het kabinet in alle OS-thema's digitalisering aanjaagt. Een voorbeeld is humanitaire hulp, waar slim gebruik van data kan leiden tot effectievere verdeling van beperkte middelen. Ook zet het kabinet in Europees verband in op het stimuleren van digitalisering als onderdeel van snellere en duurzame economische ontwikkeling.

Private sector ontwikkeling: focus op MKB in ontwikkelingslanden (SDG8)

Nederland versterkt het ondernemingsklimaat in ontwikkelingslanden, bevordert handel die aan duurzaamheidsstandaarden voldoet en zorgt voor betere toegang

tot financiële diensten voor het micro-, midden- en kleinbedrijf (MMKB). Hier blijft het kabinet op inzetten, omdat het bijdraagt aan zelfredzaamheid, werkgelegenheid en economische groei in ontwikkelingslanden.

De manier waarop het kabinet dit doet verandert wel. Deze kabinetsperiode komt de nadruk te liggen op de duurzaamheids- en digitaliseringstransitie, waarbij het kabinet zich met name richt op versterking van het MKB in ontwikkelingslanden. Dit biedt voor jongeren kansen op het gebied van *fintech* en *e-commerce*, via eerlijke digitale platforms en dienstverlening aan boeren en (vrouwelijke) ondernemers. Bij private sector ontwikkelingsprogramma's zal niet alleen gekeken worden naar het aantal banen dat digitalisering oplevert, maar ook naar de klimaatimpact.

Consultaties met Afrikaanse jongeren bevestigen hun enorme behoefte aan werk. Daarom zet Nederland ook extra in op jeugdwerkgelegenheid in Afrika, met een focus op goede aansluiting tussen beroepsopleidingen en de arbeidsmarkt. Zo investeert het kabinet in een nieuw en langjarig beroeps- en hoger onderwijsprogramma, met het expliciete doel om jongeren beter voor te bereiden op de arbeidsmarkt. Om meer focus in de Nederlandse inzet aan te brengen brengt het kabinet de huidige lijst van landen die aanspraak kunnen maken op private sector ontwikkelingssteun met ongeveer de helft terug: van 70 naar 40 (zie bijlage). Oekraïne maakt daar zo lang als nodig is deel van uit.

⁴¹ Adviesraad Internationale Vraagstukken (2021), *Digitalisering en jeugdwerkgelegenheid in Afrika*.

Klimaatactie (SDG13)

De klimaatcrisis heeft overal ter wereld grote gevolgen, maar de armste landen worden het hardst geraakt. Dit heeft verstrekende gevolgen voor de bevolking van deze landen, en daarmee ook voor migratie. Nederland gaat ontwikkelingslanden helpen zich beter te weren tegen weersextremen zoals droogte, overstromingen, en hitte (adaptatie). Wereldwijd stellen andere donoren relatief weinig geld beschikbaar voor klimaatadaptatie, daarom neemt het kabinet actie en blijft het sterk inzetten op adaptatie met specifiek aandacht voor de armsten.⁴² Ook het tegengaan van klimaatverandering

(mitigatie) blijft een prioriteit. Toegang tot hernieuwbare energie is daar een essentieel onderdeel van. Het aantal mensen dat dankzij Nederlandse inzet toegang krijgt tot hernieuwbare energie verdubbelt naar 100 miljoen in 2030. Stimuleren van groene energie in ontwikkelingslanden dient ook een (geo-)politiek belang: samenlevingen worden weerbaarder tegen instabiliteit. Het tegengaan van ontbossing is belangrijk. Het kabinet draagt eraan bij om ontbossing wereldwijd te stoppen voor 2030, door binnen de EU en op internationale fora het beleid te beïnvloeden, duurzame landbouw en handel te stimuleren, en innovatieve financiering

Nederlandse klimaatfinanciering in 2025: 1,8 miljard euro

Ontwikkelde landen hebben toegezegd collectief 100 miljard USD per jaar voor klimaatactie in ontwikkelingslanden te mobiliseren in de periode 2020-2025. Eerder is afgesproken om na 2025 met een nieuw hoger doel te komen. In het Glasgow *Climate Pact* is verder afgesproken om de klimaatfinanciering voor adaptatie per 2025 te verdubbelen ten opzichte van 2019 omdat op dit moment nog geen kwart van de wereldwijde klimaatfinanciering aan adaptatie wordt besteed. Nederland wil een betekenisvolle bijdrage leveren aan deze afspraken. Hiertoe intensiveert het ons internationaal klimaatbeleid en versterkt

het de integratie van klimaat binnen ontwikkelingssamenwerking. Daarmee verwacht het in 2025 ten minste EUR 900 miljoen aan publieke klimaatfinanciering te besteden. Hiervan blijft Nederland ten minste de helft uitgeven aan klimaatadaptatie. Ook wil het kabinet de met publieke middelen gemobiliseerde private klimaatfinanciering vergroten. De publieke en gemobiliseerde private klimaatfinanciering samen is in 2025 naar verwachting meer dan EUR 1,8 miljard. Hiermee draagt Nederland in 2025 ruim EUR 0,5 miljard meer bij aan de wereldwijd afgesproken 100 miljard USD doelstelling dan voor deze kabinetsperiode.

Nederland helpt ontwikkelingslanden zich beter te weren tegen weersextremen zoals overstromingen.

Foto: Arcadis

⁴² Motie Van der Lee c.s. over hoe klimaatinvesteringen ten goede komen aan armste landen (Kamerstuk II 2021/22, 35925, nr 36).

voor duurzaam landgebruik aan te bieden. Het kabinet wil de Nederlandse inzet op bosbehoud de komende jaren verdubbelen, en daarom extra bijdragen aan multilaterale ontwikkelingsbanken en klimaatfondsen. Met de grotere inzet op klimaat wil het kabinet ook het ernstige verlies van biodiversiteit wereldwijd tegengaan. Daarom verhoogt het kabinet de Nederlandse bijdrage aan het *Global Environment Facility*, het officiële uitvoeringskanaal van het VN-biodiversiteitsverdrag. Het kabinet verbindt biodiversiteit sterker als dwarsdoorsnijdend onderwerp binnen ontwikkelingssamenwerking, vooral op het gebied van water, voedselzekerheid en klimaat.

Voedselzekerheid bereiken voor iedereen (SDG2)

Momenteel worden 805 miljoen mensen nog steeds bedreigd door hongersnood en ondervoeding, dat is wereldwijd één persoon op negen. Zoals verzocht door de Kamer spant Nederland zich daarom extra in voor voedselzekerheid, rekening houdend met milieu en biodiversiteit.⁴³ Bij deze inzet richt het kabinet zich op duurzame lokale kleinschalige voedsellandbouw, door in te zetten op onderzoek, innovatie, beroepsonderwijs en verbetering van landrechten (met name voor vrouwen).

Nederland heeft veel expertise in voedsel- en voedingszekerheid. Het kabinet wil die actiever inzetten, en streeft er naar om in 2030 samen met partners te zorgen dat tenminste 32 miljoen kwetsbare mensen geen ondervoeding meer kennen. Ook stelt het kabinet zich ten doel dat in 2030 8 miljoen kleinschalige voedselproducenten hun inkomens en productiviteit verdubbeld hebben, en dat 8 miljoen hectare land duurzaam beheerd wordt. Digitalisering en data zijn onderdeel van deze inzet. Zo helpen digitale meteodiensten akkerbouwers bijvoorbeeld om hun inzaai- of oogstmomenten beter te plannen, of nomaden om met hun vee de beste grasgronden te vinden.

Water (SDG6)

In 2020 ontbrak het wereldwijd een op de vier mensen aan toegang tot veilig drinkwater. Bijna de helft van de wereldbevolking had geen toegang tot sanitaire voorzieningen. Nederland committeert zich aan harde doelstellingen op watergebied. Tussen 2016 en 2030 zal ons land 30 miljoen mensen toegang geven tot schoon drinkwater, en 50 miljoen mensen toegang tot sanitaire voorzieningen.⁴⁴ Door klimaatverandering zullen zowel droogtes als overstromingen vaker voorkomen en ook intenser worden. Nederland gaat in de periode tot 2030 in totaal 20 miljoen mensen helpen met verbeteringen van stroomgebiedbeheer en het veiliger maken van delta's. Omdat drinkwater schaarser wordt zal Nederland ook bijdragen aan de optimalisering van watergebruik in de landbouw met digitale informatiesystemen. Ten slotte probeert Nederland bij te dragen aan

het voorkomen van conflicten door organisaties te steunen die werken aan systemen om met *big data* inzicht te krijgen in mogelijke waterconflicten en de oplossingen daarvoor. In maart 2023 is Nederland samen met Tadzjikistan co-host van de VN-waterconferentie, wat een goede kans biedt voor versnelde actie op SDG6.

Mondiale gezondheid en Seksuele en Reproductieve Gezondheid & Rechten (SDG3 & SDG5)

De COVID-19 pandemie heeft grote directe en indirecte gevolgen voor mondiale gezondheid. Conform het coalitieakkoord blijft Nederland met extra middelen bijdragen aan het indammen van de pandemie via de *Access to COVID-19 Tools Accelerator* (ACT-A). Nu de beschikbaarheid van vaccins sterk is toegenomen ligt vooral nadruk op vergroten van de gereedheid van landen om vaccinatiecampagnes uit te voeren, en op de versterking van gezondheidssystemen. Sinds het begin van de pandemie zijn in lage inkomenslanden meer dan twee keer zoveel vrouwen en kinderen overleden aan de indirecte gevolgen van de pandemie dan als gevolg van COVID-19 zelf. Dit wordt met name veroorzaakt door onderbroken zorg. Zo is het aantal onveilige bevallingen en abortussen sterk toegenomen. Daarom zet Nederland op het gebied van mondiale gezondheid vooral in op Seksuele & Reproductieve Gezondheid en Rechten (SRGR) en op versterking van primaire gezondheidssystemen.

Het kabinet investeert in het volledige spectrum van SRGR, inclusief het uitbannen van hiv/aids in 2030, het tegengaan van seksuele uitbuiting, kindermisbruik en kindhuwelijken.⁴⁵ Nederland is een donor met durf en richt zich bewust op die thema's en doelgroepen die cruciaal zijn, maar die tegelijk voor anderen in ontwikkelingslanden vaak (te) gevoelig liggen, zoals veilige abortus, seksuele voorlichting en specifieke risicogroepen zoals LHBTIQ+. Nederland combineert de inzet van fondsen en expertise met diplomatieke en politieke actie in de EU en de VN. Dit houdt in dat als bepaalde landen internationale afspraken willen terugdraaien over SRGR en gendergelijkheid, Nederland dit met luide en stille diplomatie tegengaat. Ook op het vlak van SRGR zet het kabinet in op digitalisering, in dit geval via *e-health*. Zo kan online ondersteuning worden gegeven aan gezondheidswerkers.

Sterke en veerkrachtige gezondheidssystemen zijn essentieel voor mondiale gezondheid. Met extra inzet op versterking van primaire gezondheidssystemen (via de *Global Financing Facility*) en SRGR draagt Nederland bij aan het overeind houden en versterken van reguliere zorg in ontwikkelingslanden. Ook hier kijkt het kabinet waar effectieve samenwerkingsverbanden met de private sector kunnen worden aangegaan.

⁴³ Motie Klink en Amhaouch over duurzame voedselproductie (Kamerstuk II 2021/22, 34952, nr. 166).

⁴⁴ Motie Stoffer en Koekoek over verbeteren van menstruele gezondheid (Kamerstuk II 2021/22, 35925, nr. 58).

⁴⁵ Motie Van Dijk over voortzetten programma's gericht op SRGR en hiv/aids (Kamerstuk II 2021/22, 35 925, nr. 26).

De mondiale gezondheidsstrategie

Door de COVID-19 pandemie is gezondheidszorg wereldwijd onder druk komen te staan. De mondiale gezondheidsstrategie zal omschrijven hoe Nederland kan bijdragen aan betere gezondheid voor iedereen en tegelijkertijd nieuwe gezondheids crises kan helpen voorkomen. De strategie besteedt nadrukkelijk aandacht aan onderwerpen waar Nederland een unieke meerwaarde heeft. Voor de BHOS-inzet betekent dit een focus op Seksuele en Reproductieve Gezondheid en Rechten, en het verbeteren van primaire gezondheidszorgsystemen.

Mondiale gezondheid is sector-overstijgend en heeft raakvlakken met onder andere landbouw, economie en klimaat. Dit vergt nauwe samenwerking tussen alle betrokken departementen. Het kabinet zal ook de kansen voor samenwerking met Nederlandse maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen en de private sector in kaart brengen. Bij de uitwerking van de strategie worden de aanbevelingen van de AIV uit het advies 'Fundament voor een Nederlandse mondiale gezondheidsstrategie' meegenomen.

Donor dilemma: vertrekken of actief blijven na een coup?

De afgelopen jaren is in meerdere landen waar Nederland actief is een coup gepleegd (Burkina Faso, Mali) of een burgeroorlog gestart (Ethiopië). Dat levert lastige dilemma's op. Ook als Nederland geen directe financiering aan die overheden geeft, ondersteunt ons land hen indirect door (hulp)diensten voor hun bevolking te financieren. Door te vertrekken uit die landen minimaliseert Nederland het risico ongewenst die overheid te legitimeren. Maar tegelijkertijd betalen mensen

die afhankelijk zijn van Nederlandse ontwikkelingssamenwerking hiervoor de prijs. Het kabinet pakt dit soort dilemma's aan door adaptief te programmeren (zie box speciale werkwijzen fragiele gebieden). Het kabinet monitort constant de situatie, en als de politieke situatie in een land verslechtert reorganiseert BZ de ontwikkelingssamenwerking. Zo minimaliseert het kabinet het risico dat regeringen profiteren van Nederlandse steun, terwijl de kwetsbaren wel ondersteund worden.

Nederland blijft met extra middelen bijdragen aan het indammen van de pandemie.

Foto: Unicef

Investeren in vrouwelijk en lokaal leiderschap vergroot de kansengelijkheid.

Foto: UNHCR / Mary-Sanyu Osire

“Nederland is een wereldwijde innovator en een koploper op het gebied van gendergelijkheid, het verschuiven van machtsstructuren en het opkomen voor zuidelijk leiderschap.”

Count me In! Consortium

Bron: internetconsultatie

Veiligheid en Rechtsorde (SDG16)

Onveilige landen hebben het meeste moeite om de VN-ontwikkelingsdoelen te halen. Volgens de Wereldbank zal de extreme armoede zich bovendien steeds meer gaan concentreren in fragiele landen. Vrede is een doel op zich én een voorwaarde voor duurzame economische ontwikkeling en handel en een perspectief op een menswaardig bestaan. Vandaar het belang van de Nederlandse inzet op vreedzame, rechtvaardige en inclusieve samenlevingen. Nederland doet dit door te investeren in veiligheid voor mensen, toegang tot recht, vredesopbouw en inclusief bestuur. Nederland is met zijn kennis en expertise internationaal een sterke partner op het gebied van rechtsstaatontwikkeling en het bevorderen van de toegang tot recht. De OS-inzet in fragiele situaties maakt waar mogelijk onderdeel uit van de geïntegreerde benadering.

Gendergelijkheid en empowerment voor alle meisjes en vrouwen (SDG5)

Nederland zet zich wereldwijd in voor vrouwenrechten en gendergelijkheid. Het kabinet neemt in ontwikkelingssamenwerking vrouwenrechten systematisch mee. Daarnaast investeert het kabinet in genderspecifieke programma's voor maatschappelijke organisaties, feministische bewegingen en individuele vrouwenrechten-verdedigers. Nederland heeft

het grootste vrouwenrechtenfonds ter wereld (het SDG 5 fonds van 510 miljoen euro). Daarmee streeft het kabinet structurele verandering na door te investeren in vrouwelijk en lokaal leiderschap. Ook betreft Nederland mannen en jongens expliciet bij het bevorderen van gendergelijkheid. In zijn inzet richt Nederland zich op de grondoorzaken van genderongelijkheid, zoals ongelijke machtsverhoudingen, sociale normen en stereotyperingen. Ook bij innovatie en digitalisering is meer aandacht nodig voor gendergelijkheid. De invloed van anti-gender bewegingen is wereldwijd toegenomen, ook online. Vrouwelijke mensenrechtenverdedigers en vredesactivisten worden *offline*, en in toenemende mate ook online, blootgesteld aan geweld en intimidatie. De komende jaren zal het kabinet zich extra inzetten voor betere online bescherming van vrouwelijke activisten.

Versterking Maatschappelijk Middenveld (diverse SDG's)

Voldoende ruimte voor civic space (maatschappelijke ruimte) is essentieel voor het functioneren van gezonde democratieën. Nederland zet zich dan ook in voor het versterken van maatschappelijke organisaties⁴⁶, omdat zij in veel landen de effectieve verdedigers zijn van de rechten en belangen van burgers. Met het programma Versterking Maatschappelijk

⁴⁶ Onder maatschappelijke organisaties verstaat het kabinet een breed scala aan verschillende actoren, waaronder diaspora-organisaties, religieuze actoren, *faith-based* organisaties, culturele instellingen en vakbonden.

Mensen in nood verdienen hulp.

Foto Unicef

Middenveld steunt Nederland organisaties op het gebied van klimaatadaptatie, voedselzekerheid, vrouwen- en LHBTIQ+-rechten, rechten van (religieuze) minderheden en veiligheid en rechtsorde. Vanaf januari 2021 werkt Nederland samen in 42 strategische partnerschappen op het gebied van beleidsbeïnvloeding op deze thema's. Steeds vaker gaat dit om sterke lokale organisaties die zelf ook de lobby voeren richting de eigen overheid en bedrijven. Nederland is trots op deze vorm van strategisch samenwerken met maatschappelijke organisaties.

Daarbij komt in sommige gevallen de veiligheid van activisten in gevaar. Nederland biedt hen ondersteuning en bescherming waar mogelijk. Bijvoorbeeld door organisaties te financieren die hen kunnen adviseren over hun fysieke en digitale veiligheid, of in het uiterste geval door hen – in geval van ernstige dreiging – een tijdelijke schuilplaats te bieden (*shelter city*).

Migratie en opvang in de regio (diverse SDG's)

Nederland werkt aan veilige en humane opvang van ontheemden en vluchtelingen in de regio.⁴⁷ Door middel van programma's op het gebied van bescherming, onderwijs en training en werkgelegenheid in de Hoorn van Afrika en de MENA-regio bevordert Nederland zelfredzaamheid. Het kabinet investeert de komende jaren extra middelen in opvang en bescherming in de regio, en maakt daar extra middelen voor vrij, oplopend tot 195 miljoen euro vanaf 2025. Nederland zal zich daarnaast extra inzetten voor het versterken van migratiesamenwerking met belangrijke landen van herkomst en transit.^{48 49} Prioriteiten zijn de bescherming van de mensenrechten, het terugdringen van irreguliere migratie, het tegengaan van mensensmokkel en -handel, beter grensbeheer en het bevorderen van terugkeer en herintegratie.

⁴⁷ Motie Van Haga over opvang Afghaanse vluchtelingen in de regio (Kamerstuk II 2020/21, 27925, nr. 825).

⁴⁸ Motie Ceder over diplomatiek contact terugname onderdanen (Kamerstuk II 2021/22, 19637, nr. 2848).

⁴⁹ Motie Brekelmans over terugkeer uitgeprocedeerde vreemdelingen (Kamerstuk II 2021/22, 19637, nr. 2851).

⁵⁰ Motie Piri en Van der Lee over bescherming Afghaanse vluchtelingen (Kamerstuk II 2021/22, 27925, nr. 906).

Vanwege de schaal van dit vraagstuk zal Nederland in ieder geval ook aansluiting zoeken bij EU-inzet, zoals de Team Europe Initiatieven op gebied van migratie.⁵⁰ Afspraken over handel, hulp, steun bij lokale opvang en tijdelijke legale en circulaire arbeidsmigratie kunnen onderdeel uitmaken van migratiepartnerschappen.

Noodhulp (diverse SDG's)

Mensen in nood verdienen hulp. Het kabinet doet er dan ook alles aan om mensen die noodhulp nodig hebben deze hulp te bieden. Dit is helaas een groeiende groep. De combinatie van conflict, COVID-19 en klimaatverandering jaagt de humanitaire noden in de wereld aan. Sinds januari dit jaar steeg het aantal mensen wereldwijd dat noodhulp nodig heeft met 27 miljoen naar ruim 291 miljoen. Dit aantal zal waarschijnlijk blijven stijgen. Door de oorlog in Oekraïne lopen voedseltekorten wereldwijd op, en stijgen ook de kosten van noodhulp en voedselhulp.

Nederland zet daarom in op het vergroten van de weerbaarheid en zelfredzaamheid van mensen, gemeenschappen en landen. Het kabinet blijft doorgaan met het bevorderen van mentale gezondheid psychosociale hulp (MHPSS), juist om ervoor te zorgen dat mensen niet afhankelijk blijven van noodhulp. Dat kan alleen bereikt worden met een gecombineerde aanpak van politieke inzet, handel, ontwikkelingssamenwerking, conflictpreventie en vredesopbouw. En met opvang in de regio. Daar investeert het kabinet dan ook in, maar resultaten vergen een lange termijn inzet. Het kabinet blijft uiteraard ook doorgaan met het aanbieden van noodhulp in crisissituaties. Om de hoogste noden op te vangen is een forse extra inzet in humanitaire hulp nodig. Daarom maakt het kabinet vanaf 2023 structureel 150 miljoen euro extra beschikbaar voor humanitaire hulp.

Zes werkwijzen voor maximale ontwikkelingsimpact

1 Kiezen voor focus en effectiviteit

Om impact te hebben, kiest het kabinet voor grotere programma's, voor de langere termijn, en op minder thema's. Dat houdt bijvoorbeeld in dat het kabinet een thema als basisonderwijs overlaat aan andere donoren. Met een aantal landen bouwt Nederland ook de samenwerking af (zoals Mauritanië en Algerije) of versmallen we voorlopig onze samenwerkingsrelaties (zoals Afghanistan). Ook gaat het kabinet de kwaliteit en onafhankelijkheid van evaluaties door partners beter monitoren. Binnen beleidsevaluaties wordt het werken met langere-termijn *systematic reviews* uitgebreid en wordt systematischer gekeken naar ongeplande effecten. Ook gaat het kabinet vaker evaluaties een paar jaar ná het einde van interventies uitvoeren om de duurzaamheid van interventies te controleren. Want Nederland wil de situatie in ontwikkelingslanden niet tijdelijk, maar structureel verbeteren.

2 Ontwikkelings-samenwerking inzetten als hefboom voor private financiering

De financieringsbehoefte voor de SDG's en de klimaatdoelen is groter dan ooit. Publieke middelen zijn niet genoeg om hieraan te voldoen, dus er moet ook privaat geld opgehaald worden. Nederland heeft de afgelopen jaren laten zien dat ontwikkelingssamenwerking ingezet kan worden als hefboom om privaat kapitaal te mobiliseren. Dat houdt in dat overheidsgeld bijvoorbeeld banken en vermogensbeheerders over de streep kan trekken om hun investeringen in te zetten voor de SDG's. Nederland is hierin internationaal koploper, mede dankzij innovatieve organisaties als de ontwikkelingsbank FMO. De komende jaren wil het kabinet deze benadering opschalen, om zo nog meer ontwikkelingsimpact te behalen. Nederland toont durf en loopt voorop qua Publiek-Private Samenwerking.

3 Investeren in een mondiaal ontwikkelings-systeem

Nederlandse hulp is het meest effectief als deze plaatsvindt in een breder internationaal kader. Grote internationale instellingen als de VN kunnen in ontwikkelingslanden voor de juiste voedingsbodem en infrastructuur zorgen om bilaterale Nederlandse hulp zo efficiënt en effectief mogelijk te maken. Het mondiale ontwikkelingssysteem van de VN en de internationale financiële instellingen is daarmee onmisbaar voor het realiseren van de SDG's. Nederland wil een betrouwbare donor zijn door een belangrijk gedeelte van de Nederlandse financiële bijdrage meerjarig, flexibel en ongeoormerkt te leveren. In ons land is er een breed draagvlak voor het behalen van de SDG's, onder meer bij bedrijven, maatschappelijke organisaties en gemeenten. Deze instellingen vinden elkaar in de platformorganisatie SDG-Nederland. De komende jaren zal het kabinet verder investeren in de bekendheid van de SDG's in eigen land.

4 Meer doen in EU-verband

De EU en haar lidstaten geven samen wereldwijd het meeste uit aan ontwikkelings-samenwerking. Nederland trekt in EU-verband op om ontwikkelingsdoelstellingen te bereiken en de gezamenlijke inzet te versterken.⁵¹ De EU moet zich nadrukkelijker opwerpen als het democratische alternatief voor China en Rusland in Afrika. Dit alles heeft gevolgen voor de manier waarop samengewerkt wordt in EU-verband. De inspanningen van de EU en die van Nederland kunnen elkaar aanvullen. De Europese Commissie werkt goed samen met overheden en heeft grotere budgetten. Nederland geeft zelf geen bilaterale begrotingssteun, maar stuurt bij begrotingssteun in EU-verband aan op respect voor mensenrechten, de rechtstaat, en bestrijding van corruptie. Door nog meer met de EU te doen kunnen we nog meer bereiken. Het kabinet zal de *Team Europe* initiatieven versterken met Nederlandse expertise en financiering.⁵²

5 Luisteren naar jongeren & lokaliseren

Als de landen waar Nederland werkt één element gemeen hebben, dan is het dat jongeren er in de meerderheid zijn. De gemiddelde leeftijd in veel van onze focuslanden ligt tussen de 15 en 20 jaar. Om te weten wat er écht in die landen speelt, is het nodig naar jongeren te luisteren en met hen samen te werken. Nederland werkt daarom volgens 'Youth at Heart' principes. Dat wil zeggen dat Nederland zich zal inzetten voor betekenisvolle jongerenparticipatie bij het bereiken van de SDG's.⁵³ Het kabinet is daar al mee gestart door een *Youth Advisory Committee* op te richten, die ook heeft geadviseerd voor deze nota. Bij toekomstige ontwikkelingssamenwerking zullen jongeren betrokken worden, en zal hun stem doorklinken. Ook andere stemmen moeten zwaarder doorklinken in het ontwikkelingssamenwerkings-beleid. Daarom streeft Nederland naar gelijkwaardige partnerschappen met meer invloed van Zuidelijke organisaties, en heeft Nederland zich internationaal gecommitteerd om ontwikkelingssamenwerking meer te lokaliseren.⁵⁴ Ook komt er steeds meer ruimte voor Zuidelijke partners in financieringsinstrumenten zoals 'Power of Voices', dat zich richt op versterken van het maatschappelijk middenveld, het recht van religieuze minderheden en godsdienstvrijheid is hierbij een belangrijk aandachts-gebied. Lokaliseren houdt ook in dat het personeelsbestand van ontwikkelingsorganisaties en hun Raden van Toezicht diverser moet worden, en dat advertenties van ontwikkelings-organisaties niet stigmatiserend zijn en lokale zelfredzaamheid vergroten in plaats van ondermijnen.

6 Werken in de moeilijkste landen en regio's

Het kabinet blijft zich de komende periode richten op de drie focusregio's (Sahel, Hoorn van Afrika, MENA). Daar is de impact van klimaatverandering, COVID-19 en conflict, in combinatie met zwak bestuur en snelle bevolkingsgroei bij uitstek een voedingsbodem voor uitsluiting, radicalisering, instabiliteit en irreguliere migratie. Binnen deze regio's gaat bijzondere aandacht uit naar de meest fragiele en arme landen. Nederland werkt aan het versterken van het sociale contract tussen overheid en burgers en aan het bevorderen van democratisering, o.a. via de strategische partnerschappen. Vrouwen zijn daarbij vaak maar ook belangrijke actoren voor verandering: het kabinet richt zich dus speciaal op hen. Bij alle inzet streeft het kabinet het principe van 'leave no one behind' na. Daarbij is in de Nederlandse programma's ook oog voor mensen met een beperking.

51 Motie Becker over EU-middelen voor OS-beleid (Kamerstuk II 2017/18, 34952, nr. 18).

52 Kamerstuk II 2017/18, 34952, nr. 18.

53 Kamerstuk II 2021/22, 35925, nr. 47.

54 Motie van der Lee c.s. over versterken lokaal eigenaarschap (Kamerstuk II 2021/22, 35925, nr. 37).

Speciale werkwijze voor het werken in fragiele gebieden

Adaptief programmeren & gecalculeerd risico's nemen

In fragiele gebieden is aanvaarden en managen van risico's onvermijdelijk om resultaten te bereiken. Het kabinet streeft er dan ook niet naar om volledig risicoloos te werken, maar wel om geen onnodige risico's te nemen. Daarom werkt Nederland in deze gebieden adaptief: de inzet is gericht op de lange termijn, programma's worden actief gemonitord en geëvalueerd, en zo nodig regelmatig aangepast. Om maximale flexibiliteit te bereiken worden programma's modulair ingericht. Hierdoor kunnen verschillende onderdelen van de Nederlandse inzet snel op- of afgeschaald worden als de omstandigheden daarom vragen – zonder dat meteen de stekker uit het hele programma hoeft te worden getrokken. Zo voorkomt het kabinet zigzagbeleid.

Werken op geïntegreerde wijze

Nederland werkt in fragiele situaties via de geïntegreerde benadering. Bij deze aanpak worden ontwikkelings-samenwerking, diplomatie, defensie-, justitie- en politie-inspanningen zoveel mogelijk in onderlinge afstemming ingezet. Het doel van de geïntegreerde benadering is bijdragen aan conflictpreventie en duurzame vrede. Nederland bevordert deze benadering in EU- en VN-verband, zodat ontwikkelings-, politieke- en veiligheidsinzet ook daar beter met elkaar worden verbonden.

Een constructief-kritische beleidsdialog met overheden voeren

In de focuslanden voert Nederland – samen met de VN, Wereldbank en de EU – een constructief-kritische dialoog met overheden over hun beleid. Hierbij ondersteunt het kabinet expliciet ook sociale partners en ngo's om hetzelfde te doen.

Investeren in de lange termijn

Vooruitgang is niet lineair, zeker niet in fragiele staten waar de problematiek vaak bijzonder complex is. Succes op de korte termijn is vaak een illusie. In 2021 adviseerde de IOB om 'weerstand te bieden aan de neiging om interventies te richten op korte termijn resultaten'. Het kabinet volgt dit advies op en streeft naar het afsluiten van meer lange-termijn contracten.

Hoofdstuk 3

Nederlandse oplossingen voor wereldwijde uitdagingen

Foto: WUR / Luca Locatelli

Nederlandse oplossingen voor wereldwijde uitdagingen

De grote grensoverschrijdende uitdagingen van de 21e eeuw, zoals klimaatverandering, pandemieën en irreguliere migratie raken ook Nederland. Dit is behalve een constatering ook een kans voor succesvolle publiek-private samenwerking. Er zijn talloze Nederlandse bedrijven, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties die bij kunnen dragen aan oplossingen. Nederlanders hebben bijvoorbeeld kennis en kunde op het gebied van dijkenbouw, het ontwikkelen van droogte-resistente zaden en het kweken van insecten om voedselonzekerheid terug te dringen.

Precies dit soort kennis en kunde kan, met de juiste dosis ondernemerschap en optimisme, ontwikkelingssamenwerking versterken. Nederlandse bedrijven hebben alles in huis om een bijdrage te leveren aan het behalen van de SDG's.

Nederlandse ondernemers investeren al veel in meer ontwikkelde landen, waarmee zij die landen helpen om hun economische ontwikkeling verder te versterken. Het kabinet wil bedrijven stimuleren om ook de sprong naar minder ontwikkelde staten te wagen. Waar nodig zal het kabinet extra mensen inzetten, zowel in Den Haag als op de posten, om handel, investeringen en ontwikkelingssamenwerking te verbinden en elkaar te laten versterken. Het postennet en de RVO vormen hierin een cruciale schakel. Zij verbinden het lokale bedrijfsleven, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties met het Nederlandse bedrijfsleven en kennisinstellingen. Die kennisuitwisseling levert kruisbestuiving op die goed is voor zowel ontwikkelingslanden als voor Nederlandse bedrijven. Zoals afgesproken in het coalitieakkoord zal het kabinet ook een gerichte Afrikastrategie formuleren.⁵⁵

Ook interdepartementaal wordt er actief samengewerkt om ontwikkelingslanden te ondersteunen. Zo geeft de Nederlandse *Financial Intelligence Unit* (FIU) technische assistentie op het gebied van anti-witwassen en terrorismefinanciering aan collega-eenheden in ontwikkelingslanden. Op diezelfde dossiers zet Nederland zich ook in via de *Financial*

Action Task Force (FATF), waarin wereldwijde standaarden op het gebied van witwasbestrijding, terrorisme- en proliferatiefinanciering gemaakt worden. Nederland ondersteunt ontwikkelingslanden bij het toepassen van deze standaarden.

Digitale- en duurzaamheidstransities in combinatielanden

De IOB-beleidsdoorlichting beoordeelt de inzet van BZ op hulp & handel positief, maar plaatst een aantal kritische kanttekeningen.⁵⁶ Met name dat er weinig sturing op synergie tussen hulp en handel is geweest, en de beperkt geïntegreerde aanpak. In deze beleidsnota komt het kabinet hieraan tegemoet, door meer focus in het BHOS-beleid aan te brengen.⁵⁷ Concreet betekent dit dat het kabinet 14 landen heeft gekozen waarin een combinatie van Nederlandse ontwikkelingssamenwerking, handel en investeringen grote kansen biedt. Dit zijn de combinatielanden waar ambassades en RVO de ruimte, middelen en capaciteit krijgen om hun lange-termijn impact te vergroten en het Nederlandse bedrijfsleven te verleiden tot grotere investeringen. De nadruk ligt hierbij op de duurzaamheids- en digitaliseringstransities. Het kabinet kijkt nauwkeurig per land wat de lokale uitdagingen zijn en in welke sector of thema kansen liggen voor het Nederlandse bedrijfsleven. De beste manier om dit te bereiken is door samen op te trekken met de lokale

⁵⁵ Motie Kuik en Amhaouch over Afrika Taskforce en meerjarige agenda voor relatie met Afrika (Kamerstuk II 2020/21, 35 570, nr. 47).

⁵⁶ Beleidsdoorlichting artikel 1 van de begroting Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking (Kamerstuk II 2021/22, 34 124, nr. 25).

⁵⁷ Zie de tabel in de bijlage voor een systematisch overzicht.

Combinatielanden buitenlandse handel en ontwikkelings-samenwerking: 14 landen

Afrika	Overig
Egypte	Bangladesh
Ghana	India
Marokko	Indonesië
Nigeria	Vietnam
Senegal	Colombia
Ivoorkust	Oekraïne
Kenia	
Zuid-Afrika	

Nederlanders hebben kennis en kunde op het gebied land en tuinbouw om voedselonzekerheid terug te dringen.

“Met een gezamenlijk belang helpen overheid en bedrijven elkaar binnen de internationale handel- en productieketens om concrete stappen vooruit te zetten op het gebied van digitalisering en duurzaamheid.”

Evofenedex
Bron: internetconsultatie

gemeenschap en overheid. Zo kunnen Nederlandse bedrijven en de lokale spelers in de 14 focuslanden elkaar versterken. Het Nederlandse bedrijfsleven verkrijgt een sterke export- en investeringspositie op deze markten, en de combinatielanden verkrijgen een duurzame economische impuls. Om deze win-win situatie te ondersteunen versterkt het kabinet de hiervoor beschikbare handelsinstrumenten bij de RVO, zoals Private Sector-ontwikkeling en Business Development. Ook het financieringsinstrumentarium van Invest International zal actiever worden ingezet.

Ministeries slaan de handen ineen voor de SDG's

Om de SDG's te behalen is beleidscoherentie nodig. In essentie betekent dit dat verschillende ministeries goed moeten samenwerken om hetzelfde doel te behalen. Om dit te stimuleren heeft het kabinet al meerdere jaren een 'Actieplan Beleidscoherentie voor Ontwikkeling'. Op diverse vlakken is de afgelopen jaren vooruitgang geboekt. Gezien de mondiale ontwikkelingen zal het kabinet dit actieplan vóór het einde van het jaar herzien. Deze herziening zal zich richten op het terugbrengen van de mondiale klimaat-, land- en watervoetafdruk van Nederland, het tegengaan van onwettige geldstromen via Nederland, en het bevorderen van de mondiale gezondheid.

Foto: Join the Pipe

De Afrikastrategie

In deze geïntegreerde strategie zet het kabinet de Nederlandse inzet op Afrika uiteen. Dat betekent dat diplomatie, OS, veiligheid en handel in onderlinge samenhang worden uitgewerkt. In dit verband zijn onder meer het behalen van de SDG's, het behartigen van Nederlandse belangen, en het bevorderen van regionale stabiliteit relevant. Gelijkwaardige partnerschappen en daaruit voortvloeiende wederkerigheid spelen hierbij een belangrijke rol. De Afrikastrategie zal voor wat betreft de ontwikkelingsinspanningen voortbouwen op de in deze nota geformuleerde doelstellingen en thematische en geografische prioriteiten, in de context van een verschuivend geopolitiek speelveld. Ook zal aandacht besteed worden aan de Nederlands-Afrikaanse handelsrelatie, in het bijzonder het MKB.

58 Planbureau voor de Leefomgeving, *Halveren van de Nederlandse voetafdruk*, 2021.

59 Gebaseerd op onderzoek van het PBL (2021). *Climate Change Measures as Sustainable Development Goals: mapping synergies and trade-offs to guide multi-level decision-making*.

Mondiale voetafdruk Nederland

De totale hoeveelheid land die voor onze consumptie nodig is, was in 2017 ongeveer net zo groot als drie maal het oppervlak van Nederland.⁵⁸ Het afgelopen jaar heeft het kabinet een aantal belangrijke stappen gezet om de handelsinstrumenten klimaatvriendelijker te maken. Zo heeft Nederland op de COP26 in Glasgow 'ontbruining' van zijn exportkredietbeleid aangekondigd. Maar er kunnen nog meer stappen gezet worden. Op dit moment werkt het kabinet aan een internationale klimaatstrategie die onder meer als doel heeft om de Nederlandse voetafdruk op klimaatgebied verder te verkleinen. Daarbij voert het kabinet actief beleid gericht op het bereiken van synergie, en het voorkomen van uitruil tussen SDG's en klimaatbeleid.⁵⁹

Aanpak onwettige geldstromen en belastingontwijking

Onwettige internationale geldstromen, waaronder geldstromen vallen die gerelateerd zijn aan belastingontduiking, corruptie, witwassen, terrorismefinanciering en georganiseerde criminaliteit, verhinderen de ontwikkeling van landen doordat ze de beschikbare publieke middelen verminderen, en ze dragen bij aan ongelijkheid en ondermijning van de rechtsstaat en

De pandemie laat de noodzaak zien van een brede en coherente Nederlandse mondiale gezondheidsstrategie.

Foto: WHO Somalia / Ismail Taxta

"De coronacrisis maakt duidelijk dat inclusieve, robuuste en duurzame gezondheidssystemen essentieel zijn om uitdagingen op korte termijn, maar ook instabiliteit op lange termijn, het hoofd te bieden. Het is daarom belangrijk gezondheidssystemen te versterken waarin SRGR en mensenrechten centraal staan."

SRGR+ platform

Bron: internetconsultatie

veiligheid. Nederland ondersteunt ontwikkelingslanden bij de aanpak van onwettige geldstromen en belastingontwijking en intensiveert deze inzet waar mogelijk.⁶⁰ Conform het coalitieakkoord zal het kabinet een leidende rol nemen in de EU op het thema belastingontwijking. Door haar open economie kan Nederland onbedoeld als doorstroomland worden gebruikt voor deze geldstromen. Het kabinet wil de komende jaren Nederland verder terugdringen als doorstroomland voor onwettige geldstromen⁶¹ en belastingontwijking. Aangezien het gaat om grensoverschrijdende problematiek is een internationale aanpak belangrijk. Het kabinet spant zich in om antimisbruikbepalingen op te nemen in bilaterale belastingverdragen met 23 ontwikkelingslanden. Daarnaast heeft Nederland zich actief ingespannen voor het minimale belastingtarief van 15% in OECD-verband. Corruptie is wereldwijd een groot probleem, dat vertrouwen in overheden ondermijnt en het behalen van de SDG's bemoeilijkt. Nederland zet zich daarom met gelijkgezinde landen in voor de oprichting van een internationaal anti-corruptiehof, en verkent opties voor een EU-raamwerk voor sancties tegen personen en entiteiten die verantwoordelijk zijn voor ernstige corruptie.⁶²

60 Bij belastingontduiking worden relevante feiten (inkomen of vermogen) aan het zicht van de overheid onttrokken. Bij belastingontwijking zijn alle feiten bekend maar kan er twijfel zijn of de fiscale gevolgen in lijn zijn met de bedoeling van de fiscale regels.

61 Zie 'Plan van aanpak criminele geldstromen', bijlage 2 van Kamerbrief 29 911 (Nr. 348) over de aanpak van georganiseerde criminaliteit op hoofdlijnen, 26 april 2022.

Zie 'Plan van aanpak witwassen', bijlage van Kamerbrief 31 477 (Nr. 41) over het plan van aanpak witwassen, 30 juni 2019.

62 Motie Omtzigt en Jetten, (Kamerstuk II 2020/21, 21501 20, nr. 1632) en Motie Sjoerdsma, (Kamerstuk II 2021/22, 35925 V, nr. 71)

63 Kamerstuk II 2020/21, 35925, nr. 28.

Vaccin- en mondiale gezondheidsongelijkheid.

De COVID-19 pandemie heeft veel ongelijkheden blootgelegd, waaronder ongelijke toegang tot vaccins. Ondanks groot-schalige investeringen in gezondheid en vaccinontwikkeling bleek de wereld niet voorbereid te zijn op een pandemie. Vooral in ontwikkelingslanden was en is de sociale impact van de pandemie nog steeds ongekend. De pandemie laat de noodzaak zien van een brede en coherente Nederlandse mondiale gezondheidsstrategie. Dit vergt nauwe samenwerking tussen de betrokken ministeries.

Het kabinet zal in deze strategie mogelijkheden schetsen voor de versterking van primaire gezondheidszorg en -systemen, SRGR en solidaire toegang tot essentiële medische producten. Ook mogelijkheden voor nauwere aansluiting bij *Team Europe Initiatives* worden onderzocht. Om bij te dragen aan verbetering van lokale productiecapaciteit organiseert Nederland in samenwerking met de WHO het eerstvolgende *World Local Production Forum*.

Bij de voorbereidingen voor een eventuele volgende pandemie ligt ook een grote rol voor het bedrijfsleven. Zij beschikken over de nodige expertise op farmaceutisch en logistiek gebied. Dit is van belang om lokale productie te stimuleren. Het kabinet zal hierover in gesprek blijven met het Nederlands bedrijfsleven.⁶³

Zes werkwijzen voor win-win situaties

Het kabinet hanteert zes werkwijzen waarop buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking elkaar kunnen versterken in de combinatielanden.

1 Vergroen het internationale instrumentarium

Bij de inzet van het BHOS-instrumentarium geeft het kabinet prioriteit aan kansen op het gebied van vergroening. Zo gaat Invest International sterker inzetten op financiering van groene projecten. Het kabinet stimuleert ontwikkelingsorganisaties die zich inzetten om vergroeningsprojecten uit te voeren. Bij nieuwe werkgelegenheidsprojecten in ontwikkelingslanden kijkt het kabinet voortaan niet alleen naar de hoeveelheid nieuwe banen, maar ook of deze bijdragen aan de duurzaamheidstransitie. Programma's die de duurzaamheids- en digitaliseringstransities vertragen ondersteunt het kabinet niet meer.

2 Verbeter de toegang van Nederlandse bedrijven tot het klimaat-instrumentarium

Het kabinet wil het Nederlandse bedrijfsleven maximaal ondersteunen om toegang te krijgen tot nationale en internationale klimaatfondsen. Dit gebeurt op drie manieren: ambassades ondersteunen Nederlandse bedrijven bij het voorbereiden van internationale tenders, de samenwerking tussen de Nederlandse klimaatfondsen met het Nederlandse bedrijfsleven wordt verbeterd, en het kabinet gaat het Nederlandse bedrijfsleven actiever op de kaart zetten bij multilaterale initiatieven zoals *Team Europe* Initiatieven en de *EU Global Gateway*.⁶⁴ Ook vernieuwt het kabinet de inzet op publieke infrastructuur in ontwikkelingslanden door de Nederlandse inzet meer op vergroening te richten.⁶⁵ Het kabinet streeft ernaar om 70% van de opdrachten onder de DRIVE en D2B programma's te laten uitvoeren door Nederlandse bedrijven, met speciale aandacht voor het MKB.⁶⁶ Met name voor DRIVE is dat een significante verhoging van het huidige percentage. Het kabinet zet hier op in om het innovatieve vermogen van Nederlandse bedrijven maximaal te benutten voor duurzame economische ontwikkeling in ontwikkelingslanden.⁶⁷

3 Werk aan een handelssysteem dat beter werkt voor ontwikkelingslanden

Het kabinet zorgt dat ontwikkelingslanden beter worden gehoord in internationale afspraken en wet- en regelgeving. Zo draagt Nederland bij aan een systeem waarin het bedrijfsleven van ontwikkelingslanden beter kan deelnemen aan het internationale handelssysteem. De transitie naar duurzame en digitale handel vergt aanpassingen in ontwikkelingslanden die Nederland kan ondersteunen. Om dit te bereiken zet het kabinet in op handelsfacilitatie-programma's die bijdragen aan een efficiëntere, effectievere en duurzamere interne Afrikaanse markt. Dialogen met partners zoals vakbonden en lokale bedrijven hebben hetzelfde doel.

4 Gelijwaardige handelsakkoorden met ontwikkelingslanden

Economische Partnerschapsakkoorden (EPA's) zijn platforms voor het stimuleren van duurzame handel en economische ontwikkeling. EPA's zijn asymmetrische handelsakkoorden, waarmee landen gunstige handelsvoordelen krijgen, zoals onmiddellijke tarief- en quotavrije toegang tot de EU voor producten. Het kabinet zet in op een gelijkwaardige dialoog hierover met ontwikkelingslanden. Nederland wil internationaal leiderschap tonen door buitenlandse handel en ontwikkelingsamenwerking ook in de EPA's meer bij elkaar te brengen.

64 Motie lid Becker over een juridische entiteit om EU-middelen voor het landelijk OS-beleid te benutten (Kamerstuk II 2017/18, 34 952, nr. 18).

65 Via de programma's DRIVE en D2B.

66 Motie Weverling over meer concessionele financiering voor ontwikkeling van economie in laagste en middeninkomenslanden (Kamerstuk II 35300, nr. 29).

67 Motie Van Haga over grotere rol Nederlandse bedrijven bij SDG's (Kamerstuk II 35000, nr. 67) en motie Weverling over kennis en kunde Nederlandse bedrijven beter inzetten bij bereiken ontwikkelingsdoelstellingen (Kamerstuk II 35 570, nr. 17).

5 Ondersteun ontwikkelingslanden met hun export

Het stimuleren van handel is belangrijk om economische groei en concurrentievermogen te stimuleren in combinatielanden. Nederland kan lokale ondernemingen helpen te voldoen aan EU-standaarden. Voor ontwikkelingslanden is hulp bij het verkrijgen van markttoegang een belangrijk thema. Het kabinet gaat zwaarder inzetten op het ondersteunen van ontwikkelingslanden om hun exportkansen te vergroten, bijvoorbeeld met logistieke oplossingen.

6 Verduurzamen waardeketens

Verschrikkelijke misstanden als kinderarbeid, milieuvervuiling en grootschalige ontbossing zijn niet acceptabel, waar ter wereld ze ook voorkomen. Het kabinet bestrijdt deze zaken dan ook, in zowel binnen- als buitenland. Het kabinet zet zich er voor in dat productielanden baat hebben bij de nieuwe Europese regelgeving voor verduurzaming van handels- en productieketens. Om dit te bereiken stimuleert het kabinet impactanalyses in ontwikkelingslanden. De uitkomsten hiervan worden gebruikt om in samenwerking met Europese partners en ngo's maatregelen te nemen die combinatielanden helpen om hun ketens te verduurzamen. Het kabinet zorgt dat bij de vormgeving van deze maatregelen de ontwikkelings- en middeninkomenslanden zelf ook gehoord worden. Nederland zet in op innovatie en markttransformatie waarbij de context en kansen voor de combinatielanden en voor lokale producenten en handelaren belangrijke uitgangspunten zijn.

Bijlage

Financierings- en
landenoverzicht

Bijlage: financierings- en landenoverzicht

Het ODA-budget

Het budget voor ontwikkelingssamenwerking (*Official Development Assistance*, ODA) is gekoppeld aan de ontwikkeling van het Bruto Nationaal Inkomen (BNI). Het kabinet Rutte IV verhoogt in deze kabinetsperiode het ODA-budget om zo toe te werken naar de OESO-DAC norm van 0,7% van het BNI. Het ODA-budget wordt op basis van BNI-ramingen van het CPB bij reguliere begrotingsmomenten bijgesteld. Om de inzichtelijkheid op de BHOS-begroting te verbeteren is met ingang van begrotingsjaar 2017 artikel 5.4 gecreëerd, het 'verdeelartikel'⁶⁹. Mutaties als gevolg van wijzigingen van het BNI worden op artikel 5.4 "Nog te verdelen i.v.m. wijzigingen in BNI en/of toerekeningen" geboekt. Dit artikel fungeert als parkeer- en verdeelartikel voor mutaties vanwege veranderingen in het BNI en vanwege veranderingen in de toerekeningen aan ODA, met name de asieltoerekening. In het kader van behoedzaamheid en stabiliteit in de begroting worden groei en krimp in beginsel niet direct doorvertaald naar de OS-programmalijnen. Dit voorkomt ad-hoc stoppen of juist opstarten van programma's vanwege soms onvoorspelbare aanpassingen van het BNI.

Deze zogeheten BNI-ruimte kan immers toenemen of afnemen als in de loop van het jaar de BNI-raming wordt bijgesteld. Als het verdeelartikel voldoende ruimte biedt wordt dat deel van het ODA-budget aangewend voor programma's op het gebied van ontwikkelingssamenwerking.

Financieringsoverzicht

Het kabinet financiert de diverse intensiveringen met budget dat met het coalitieakkoord beschikbaar is gesteld. Daarnaast is het ODA-budget meegestegen met het herstel van de Nederlandse economie na de COVID-19 pandemie. Vanwege de koppeling met het BNI is in het ODA-budget (op het verdeelartikel 5.4) ruimte ontstaan.

Met het coalitieakkoord Rutte IV is het ODA-budget, naast de actualisering van de EU-toerekening, verhoogd met 300 miljoen euro per jaar in de periode 2022-2024 en daarna met 500 miljoen euro per jaar structureel. Na de reservering voor de toegenomen asieltoerekening wordt het restant van de intensivering conform het coalitieakkoord ingezet voor klimaat, opvang in de regio en aan COVID-bestrijding en het versterken van wereldwijde gezondheidssystemen.

Tabel: Intensiveringen en herverdeling ihkv BHOS-nota^{70,71}

bedrag x EUR miljoen	2022	2023	2024	2025	2026	2027 e.v.
Combinatie handel, investeringen, OS		84	115	125	180	190
Subtotaal artikelonderdeel 1.3	431	468	482	505	561	571
Voedselzekerheid		50	75	100	100	100
Subtotaal artikelonderdeel 2.1	329	379	405	439	439	439
Klimaat	30	65	100	230	265	290
Subtotaal artikelonderdeel 2.3	290	309	339	459	484	471
Global Health	60	106	110	115	125	130
Subtotaal artikelonderdeel 3.1	579	531	537	562	552	557
Humanitaire hulp	82	150	150	150	150	150
Subtotaal artikelonderdeel 4.1	512	520	520	520	520	520
Opvang in de regio	60	145	145	195	195	195
Subtotaal artikelonderdeel 4.2	219	304	304	354	357	357
Multilateraal		70	70	70	70	70
Subtotaal artikelonderdeel 5.1 + 5.2	280	318	343	349	348	348
Totaal intensiveringen en herverdelingen	232	670	765	985	1.085	1.125

⁶⁹ Zie ook Kamerbrief 34 300 XVII, nr. 62 over de inzichtelijkheid van de BHOS-begroting.

⁷⁰ Tabel is onder voorbehoud van wijzigingen. De definitieve standen worden gepubliceerd in de BHOS-begroting 2023.

⁷¹ Subtotaal standen betreffen zowel de ODA als non-ODA standen.

Daarnaast is het mogelijk om middelen te herverdelen vanaf het verdeelartikel 5.4 over de beleidsartikelen, door de ruimte die als gevolg van de BNI-bijstelling binnen het ODA-budget is ontstaan. Dit gaat vanaf 2023 om zo'n 500 miljoen euro oplopend naar circa 825 miljoen euro. Hieronder is het totaal van de middelen uit het coalitieakkoord en de herverdeling van de middelen uit het verdeelartikel weergegeven. Bij de eerste suppletore begroting 2022 zijn de coalitieakkoordmiddelen toegevoegd aan de BHOS-begroting en verdeeld over de verschillende beleidsartikelen van de BHOS-begroting. De overige budgetten worden met de begroting 2023 van BHOS herschikt. Onderstaande cijfers zijn gebaseerd op de ramingen in het Centraal Economisch Plan van het CPB. De cijfers in de begroting 2023 zullen zijn gebaseerd op de Macro Economische Verkenning van het CPB die kort voor Prinsjesdag verschijnt. Afhankelijk van de ontwikkeling van het ODA-budget kan dat leiden tot aanpassingen in deze budgettaire verdeling. Op Prinsjesdag zal de Kamer ook nadere informatie ontvangen vanwege de eisen die de Comptabiliteitswet (CW 3.1) aan beleidsrijke intensiveringen stelt.

Risico overzicht

Buitenlandse Handel

Internationaal zakendoen gaat gepaard met financiële en IMVO-risico's. Een stelsel van voorwaarden en toetsing borgt dat onze dienstverlening zoals handelsmissies in lijn is met het IMVO-beleid en internationale standaarden (waaronder OESO-standaarden, IFC Performance Standards). Deze voorwaarden gelden ook voor uitvoerders zoals RVO, Invest International en Atradius DSB. Daarbij wordt er gewerkt op basis van het proportionaliteitsbeginsel. Atradius DSB en Invest International zijn zorgvuldig bij het verstrekken van financieringen en verzekeringen. De inzet is daarbij gericht op het openen van deuren voor Nederlandse ondernemers, ook in risicovolle markten, zonder af te doen aan de hoge verwachtingen die wij hebben van deze ondernemers bij het zakendoen in het buitenland en het belang dat Nederland hecht aan verantwoord zaken doen. Ook bedrijven die gebruik maken van het RVO-handelsinstrumentarium worden getoetst aan de hand van het IMVO-kader. Uitgangspunt is high trust en proportionaliteit. Zo geldt voor een subsidieaanvraag een zwaardere IMVO-toets dan voor deelname aan een handelsmissie. Periodiek monitoren en evalueert het kabinet de effectiviteit en efficiëntie van de regelingen en waar nodig acteert het op oneigenlijk gebruik.

Ontwikkelingssamenwerking

Het ondersteunen van ontwikkelingssamenwerking met innovatieve methodes en op controversiële thema's (bijvoorbeeld LHBTQI+-rechten) kent ook risico's. Successen en tegenslagen wisselen elkaar daarbij af. We proberen altijd de risico's te minimaliseren, maar accepteren ook, weloverwogen,

risico's om onze doelen te kunnen bereiken. Het is bijvoorbeeld onmogelijk om in fragiele landen risicoloos te werken, maar door bijvoorbeeld conflict-sensitief te werken kunnen risico's gemitigeerd worden. Daar zal het kabinet op sturen. Onacceptabel zijn risico's van onomkeerbare schade voor mensen, zoals toegebracht door seksueel grensoverschrijdend gedrag of andere vormen van machtsmisbruik. Het kabinet zal zich blijven inzetten voor preventie en stevige aanpak van grensoverschrijdend gedrag, waarbij altijd de belangen van slachtoffers het zwaarst wegen. Nederland spant zich in om seksueel misbruik door hulporganisaties te voorkomen, in het bijzonder door de mogelijke introductie van een VOG+ en een humanitair paspoort.

Landenoverzicht

In deze nota worden drie categorieën landen genoemd: 1) bij handelsbeleid (zie hoofdstuk 1), 2) bij ontwikkelingssamenwerking (zie hoofdstuk 2) en 3) de combinatielanden (zie hoofdstuk 3). Dit onderscheid is gemaakt omdat er per landenlijst verschillende doelen zijn op het gebied van handel dan wel ontwikkelingssamenwerking dan wel de combinatie van handel en ontwikkelingssamenwerking.

In landen met veel handelskansen richt het kabinet zich op het kunnen vergroten van het Nederlandse verdienvermogen. Om ontwikkelingsimpact te hebben richt Nederland zich op de armere en fragielere landen. De combinatielanden zijn vaak (lage)-middeninkomenslanden waar Nederland zich samen met bedrijven en maatschappelijke organisaties richt op verduurzaming en digitalisering.

Handelslanden

Door het maken van scherpere keuzes op het terrein van prioriteitsmarkten kan er meer bereikt worden met de bestaande capaciteit en middelen. Op de 25 prioritaire markten (zie tabel) is sprake van een proactieve inzet door middel van economische diplomatie, het postennet en de handelsbevorderende instrumenten van de RVO. In deze markten liggen de grootste verdienkansen voor het Nederlandse bedrijfsleven. Daarbij is sprake van structurele (meerjarige) inzet op export- en investeringskansen voor grote en kleine bedrijven en gerichte handelsbevorderende inzet door het ambassadenetwerk en de RVO-handelsmissies. De selectie van 25 prioritaire markten is tot stand gekomen door een weging van objectieve data over:

- de totale economische omvang van een markt (30%);
- de bilaterale handel tussen Nederland en die markt (60%);
- de toegevoegde waarde van economische diplomatie (10%).

Daarnaast zijn (geo)politieke trends en ontwikkelingen, veiligheid, innovatiekracht en -samenwerking en inzet op verduurzaming meegenomen in de selectie van deze 25 markten. Een groot deel van de prioritaire markten zijn landen in de Europese Unie, omdat daar een groot deel van onze handel plaatsvindt. Hier geldt dat versterking van onze

handels- en investeringspositie bijdraagt aan het versterken van het concurrentievermogen van de EU. Binnen de EU speelt ook de mogelijkheid om tot nadere samenwerking te komen op innovatie en verduurzaming. Denk aan het opzetten van importketens voor waterstof in afstemming met Duitsland. Buiten de EU zijn het VK en de VS verreweg de belangrijkste handelspartners van Nederland. Met het VK wordt post-Brexit een vernieuwde handelsrelatie opgebouwd. In de VS liggen veel mogelijkheden voor Nederlandse bedrijven, in het bijzonder in de agri-tech, duurzame mobiliteit, high-tech en sleuteltechnologieën, klimaat (kustverdediging en energietransitie) en gezondheidszorg. Het economisch netwerk in de VS ondersteunt Nederlandse bedrijven om de samenwerking te intensiveren en kansen te identificeren. Landen als Brazilië, China en India zijn economische zwaargewichten met significante kansen voor het Nederlandse bedrijfsleven, juist ook op het terrein van de transities digitalisering en verduurzaming. Na het enorme succes van de Dubai Expo, krijgen Nederlandse bedrijven tijdens de Osaka Expo in Japan in 2025 weer de kans om hun innovatieve en creatieve kant te laten zien.

Handel: 25 prioritaire landen

Nabije landen	Golfregio
Duitsland	Saoedi-Arabië
België	Verenigde Arabische Emiraten
Frankrijk	
Verenigd Koninkrijk	
Ierland	
Italië	
Spanje	
Polen	
Zweden	
Zwitserland	
Turkije	
Westelijk halfrond	Azië
Verenigde Staten	China
Canada	India
Mexico	Japan
Brazilië	Indonesië
	Zuid-Korea
	Taiwan
	Vietnam
	Singapore

72 Een brede OS-relatie is geheel afhankelijk van de politieke ontwikkelingen

Opkomende markten

Naast de 25 prioritaire markten blijft Nederland inzetten op twee regio's van opkomende markten: de ASEAN-5-regio (Indonesië, Vietnam, Singapore, Maleisië en Thailand) en de Golfregio (Saoedi-Arabië, VAE, Koeweit, Qatar, Bahrein en Oman). Door een regionale aanpak helpen we het Nederlandse bedrijfsleven in deze regio's kansen te ontwikkelen, in het bijzonder op de twee transities.

Ontwikkelingssamenwerking

Nederland wil op het gebied van ontwikkelingssamenwerking de slagkracht en effectiviteit vergroten. In het coalitieakkoord staat dat Nederland focus houdt in het OS-beleid. Een regionale focus blijft daarom gehandhaafd. De OS-landenlijst bestaat uit twee groepen landen: landen met een brede OS-relatie en landen met een OS-inzet op specifieke doelen. Met een aantal landen zal Nederland de bilaterale ontwikkelingsrelatie, die vaak al bescheiden was, afbouwen, zoals met Mauritanië, Libië en Algerije. De bilaterale inzet van Nederland wordt daarnaast verder verfijnd door in een aantal landen toe te spitsen op de combinatie handel en ontwikkelingssamenwerking. Het gaat hierbij om landen zoals Senegal, Nigeria, Ghana en Marokko. Naast de bilaterale programma's heeft Nederland ook een aantal centrale programma's, zoals het programma voor het versterken van het maatschappelijk middenveld, het internationaal cultuurbeleid, private sector ontwikkeling of migratiesamenwerking. Deze centrale programma's staan breder open dan alleen voor de bilaterale ontwikkelingslanden.

Landen met een brede OS-relatie

De landen met een brede OS-relatie vallen in principe in de Wereldbank-categorie lage inkomenslanden. Deze landen kennen grote uitdagingen om de SDG's te behalen en een brede inzet is voorzien op meerdere prioritaire OS-thema's. Nederland heeft een substantieel budget voor deze landen. De landen met een brede OS-relatie zijn: Mali, Niger, Burkina Faso, Jemen, Palestijnse gebieden, Oeganda, Ethiopië, Zuid-Soedan, Soedan⁷², Burundi, Mozambique, Benin.

Landen met een OS-inzet op specifieke doelen

Deze landen kunnen, behalve in de categorie lage inkomenslanden, ook in de Wereldbank-categorieën laag-middeninkomensland of hogere-middeninkomensland vallen. Deze landen kennen specifieke uitdagingen waar Nederland op grond van historie en expertise een toegevoegde rol kan spelen. Gedelegeerde budgetten zijn beperkt en Nederland richt zich op een beperkt aantal thema's. De landen met een OS-inzet op specifieke doelen zijn: Bangladesh, Egypte, Kenia, Jordanië, Libanon, Irak, Afghanistan, Somalië, Tsjaad, Tunesië. Naast inzet in de genoemde landen zet het kabinet de inzet via het regionale Grote Meren-programma, dat zich richt op stabiliteit in Oost-Congo (DRC) en daarmee de bredere regio, voort.

Ontwikkelingssamenwerking: 22 landen

Brede OS-relatie	OS-relatie op specifieke doelen
Mali	Bangladesh
Niger	Egypte
Burkina Faso	Kenia
Jemen	Jordanië
Palestijnse gebieden	Libanon
Oeganda	Irak
Ethiopië	Afghanistan
Zuid-Soedan	Somalië
Soedan ⁷³	Tsjaad
Burundi	Tunesië
Mozambique	
Benin	

Combinatielanden

In de combinatielanden zet Nederland in op de combinatie tussen handel en ontwikkelingssamenwerking. Hier zijn de ontwikkelingsrelateerde uitdagingen en handelskansen op het gebied van duurzaamheid en digitalisering leidend voor de landenkeuze. De combinatielanden zijn: Bangladesh, Colombia, Egypte, Ghana, India, Indonesië, Ivoorkust, Kenia, Marokko, Nigeria, Oekraïne, Senegal, Vietnam en Zuid-Afrika.

73 Een brede OS-relatie is geheel afhankelijk van de politieke ontwikkelingen.

74 ODA-ontvangende landen op de OESO-DAC lijst waar PSD-instrumenten kunnen worden ingezet. DGGF behoudt omwille van revolveerbaarheid de huidige landenlijst. Voor D2B en DRIVE geldt dat maximaal 20% van de middelen buiten deze lijst in ODA-ontvangende landen kan worden ingezet.

Combinatielanden buitenlandse handel en ontwikkelings-samenwerking: 14 landen

Afrika	Overig
Egypte	Bangladesh
Ghana	India
Marokko	Indonesië
Nigeria	Vietnam
Senegal	Colombia
Ivoorkust	Oekraïne
Kenia	
Zuid-Afrika	

Private Sector Development (PSD) landen⁷⁴

Algerije	Moldavië
Angola	Mozambique
Bangladesh	Niger
Benin	Nigeria
Burkina Faso	Oeganda
Burundi	Oekraïne
Colombia	Palestijnse Gebieden
Democratische Republiek Congo	Rwanda
Egypte	Senegal
Ethiopië	Soedan
Ghana	Somalië
India	Suriname
Indonesië	Tanzania
Irak	Tsjaad
Ivoorkust	Tunesië
Jordanië	Vietnam
Kenia	Zimbabwe
Libanon	Zuid-Afrika
Libië	Zuid-Soedan
Mali	
Marokko	

Tabel met overzicht reactie op aanbevelingen IOB-beleidsdoorlichting hulp&handel

Aanbeveling IOB	Inbedding in BHOS-beleid
Effectiviteit	
1	<p>Stuur meer vanuit het doel om impact op lange termijn te genereren. Bied weerstand aan de neiging om interventies te richten op kortetermijnresultaten.</p>
2	<p>Creëer meer impact door schaal en massa.</p>
3	<p>Verbeter systemen voor monitoring en evaluatie (M&E) op alle fronten.</p>
Efficiëntie	
4	<p>Formuleer duidelijkere kaders voor revolverende fondsen.</p>

Aanbeveling IOB	Inbedding in BHOS-beleid
5	<p>Begroot realistisch en stuur niet op uitputting van budgetten.</p>
Gecombineerd beleid Handel, Investerings en Ontwikkelings-samenwerking	
6	<p>Zorg voor verdere integratie van ontwikkelingsdoelen in het handelsbeleid.</p>
7	<p>Hanteer een gedifferentieerde aanpak voor het betrekken van Nederlandse bedrijven bij ontwikkelings-samenwerking.</p>
8	<p>Stuur meer op synergie en coherentie door een beleidstheorie voor de geïntegreerde hulp-en-handelsagenda te formuleren.</p>
9	<p>Geef posten de ruimte, middelen en capaciteit om invulling te geven aan hun makelaarsrol om hulp en handel samen te brengen.</p>

Dit is een uitgave van:

Ministerie van Buitenlandse Zaken

www.rijksoverheid.nl/bz

Rijnstraat 8
2515 XP Den Haag

Postbus 20061
2500 EB Den Haag

Juni 2022